

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA VE DENETİM
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

2012-2022 YILLARINDA YAŞANAN ÖNEMLİ FİNANSAL
SKANDALLAR VE ACFE RAPORLARININ İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN
ECE FERHATOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ÖZGE SEZGİN ALP

ANKARA - 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 27 / 07 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ece FERHATOĞLU

Öğrencinin Numarası: 22120021

Anabilim Dalı: Muhasebe ve Finansal Yönetim

Programı: Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Özge Sezgin Alp

Tez Başlığı: 2012-2022 Yıllarında Yaşanan Önemli Finansal Skandallar ve ACFE Raporlarının İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 75 sayfalık kısmına ilişkin, 22 / 06 / 2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14'tür. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 27/07/2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Özge Sezgin Alp

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini, ilgisini ve bilgi birikimini esirgemeyen tez danışmanım ve kıymetli hocam Prof. Dr. Özge SEZGİN ALP'e ve çalışmam süresince yorumlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca verdiğim bütün kararlara saygı duyan ve destekleyen canım babam SMMM Hüseyin Murat FERHATOĞLU, canım annem Aynur FERHATOĞLU, canım ablam SMMM Ezgi FERHATOĞLU TÜMÜKLÜ ve biricik yeğenim Uraz TÜMÜKLÜ'ye sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Yüksek lisans ve çalışmam esnasında desteğini asla esirgemeyen canım arkadaşım İpek GÜNEŞTEPE'ye, lisanstan beri her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen Ahmet Selim UZUNBAŞ'a, Alper AKMAZ'a, Hayri Can ÖZKABALAK'a, Alp Azem SANLI'ya, diğer tüm arkadaşlarıma ve ofisteki ailem gibi olan çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

FERHATOĞLU, Ece. 2012-2022 Yıllarında Yaşanan Önemli Finansal Skandallar ve ACFE Raporlarının İncelenmesi. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023

Hilenin tarihi çok uzun yıllara dayanmaktadır ve günümüzde hala var olan bir sorundur. Tamamen engellenemez ancak iç kontroller ve devam eden denetimlerle kontrol altına alınabilir. Ayrıca yapılan denetimler işletme ile ilgili herhangi bir sorunun olup olmadığına dair bilgi vermeye yardımcı olabilir. İç kontrolün etkin bir şekilde çalışması için belirli bir kontrol ortamı gereklidir. İç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek için COSO (2012) tarafından kılavuzlar yayınlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, insanoğlunun varoluşundan beri yaşamın içinde olan hilenin neden kaynaklandığını, türlerini, teorilerini ve işletmelerin hileye karşı alabilecekleri önlemleri açıklamaktır. Hileye maruz kalmaktan kaçınmak, her işletme için büyük önem arz etmektedir. Geçmişte yaşanan birtakım skandallar sonucunda işletmeler hile konusuna çok önem vermektedir. ACFE'nin yayımladığı raporlar sayesinde de yıllar içerisinde ne türlü değişimler olduğunu rahatlıkla görülmektedir. Çalışmanın yazına katkısı olarak işletme yöneticilerine, çalışanlara, müşterilere ve hileye maruz kalan herkese yol göstermesi düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hile, Hile Denetimi, Denetim, Hile Skandalları, ACFE Raporları.

ABSTRACT

FERHATOĞLU, Ece. Investigation of Major Financial Scandals and ACFE Reports in 2012-2022. Baskent University, Institute of Social Sciences, Master in International Financial Reporting and Auditing with Thesis, 2023

The history of cheating goes back many years and it is a problem that still exists today. It cannot be completely prevented, but it can be brought under control with internal controls and ongoing audits. In addition, audits can help provide information on whether there are any problems with the business. A specific control environment is necessary for internal control to work effectively. Guidelines have been published by COSO (2012) to evaluate the effectiveness of internal control systems.

The aim of this study is to explain why fraud, which has been in life since the existence of human beings, originates, types, theories and measures that businesses can take against cheating. Avoiding fraud is of paramount importance for any business. As a result of some scandals in the past, businesses attach great importance to fraud. Thanks to the reports published by ACFE, it is easily seen what kind of changes have occurred over the years. As a contribution to the literature of the study, it is thought to guide business managers, employees, customers and everyone who is exposed to fraud.

Key Words: Fraud, Fraud Audit, Audit, Fraud Scandals, Acfe Reports

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1.1. Hata ve Hile Kavramı	4
1.2. Hata ve Hile Ayrımı	5
1.3. Hile Türleri	6
1.4. Hile Grupları	7
1.5.Hile Teorileri.....	8
1.5.1. Hile üçgeni teorisi	8
1.5.2. Hile elması (karosu).....	10
1.5.3. Hile beşgeni.....	11
1.6. Çalışanları Hile Yapmaya İten Nedenler	12
1.7. Hilenin Önlenmesi.....	12
1.8. Hileleri Bulmada Kullanılan Yöntemler	13
1.9. Hilenin Ortaya Çıkarılması.....	15
1.10. Denetim	16
1.10.1. Denetim türleri.....	17
1.11. Hile Denetimi	19
1.11.1. Hile denetimi aşamaları	20
1.11.2. Hile denetiminde yaklaşımlar	21
1.12. Kırmızı Bayraklar	21
1.12.1. Hile Belirtileri.....	22
2. BÖLÜM	25
2.1. Literatür Taraması	26
2.2. 2012-2023 Yılları Arasında Gerçekleşen Skandallar	28
3. BÖLÜM	31

3.1. 2012-2022 ULUSLARARASI SUİSTİMAL İNCELEME UZMANLARI BİRLİĞİ (ACFE) RAPORLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	31
3.1.1. Kategori Bazında İş Suistimalleri	32
3.1.2. Varlıkların Kötüye Kullanımı Alt Suistimalleri	33
3.1.3. Suistimal Türlerinin Tespit Süresi	34
3.1.4. Suistimallerinin Tespit Yöntemi.....	35
3.1.5. Tespit Yöntemine Göre Medyan Kayıp	36
3.1.6. İhbar Kaynağı	36
3.1.7. İhbar Hatlarının Etkisi	37
3.1.8. Mağdur Kurumlar	38
3.1.9. Kurumun Çalışan Sayısına Göre Büyüklüğü	40
3.1.10. Mağdur Kuruluşların Büyüklüğü Açısından Suistimal Türleri	41
3.1.11. Kurumların Sektörü	43
3.1.12. Mağdur Kuruluşlarda Suistimalle Mücadele Kontrolleri	44
3.1.13. Suistimali Kolaylaştıran Kontrol Zayıflıkları.....	45
3.1.14. Suistimalcinin Konumu	46
3.1.15. Suistimalcinin Yaşı	47
3.1.16. Suistimalcinin Cinsiyeti.....	48
3.1.17. Suistimalcinin Eğitim Düzeyi	49
3.1.18. Suistimalcinin Görev Yeri.....	50
3.1.19. Suistimalciler Tarafından Sergilenen Davranışsal Kırmızı Bayraklar.....	51
3.1.20. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakalar	52
3.1.21. Savcılığa İntikal Eden Vakaların Sonuçları.....	53
3.1.22. Türkiye’deki Vaka Sayıları	53
SONUÇ	55
KAYNAKLAR.....	58

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 1. Benford Yasasına Göre En Solda Yer Alan Rakamların Kuramsal Olarak Ortaya Çıkış Frekansları	15
Tablo 2. 1. 2012-2023 Yılları Arasında Gerçekleşen Skandallar	28
Tablo 3. 1. Kategori Bazında İş Suistimalleri	32
Tablo 3. 2. Varlıkların Kötüye Kullanımı Alt Suistimalleri	33
Tablo 3. 3. Suistimal Türlerinin Tespit Süresi	34
Tablo 3. 4. Suistimallerinin Tespit Yöntemi	35
Tablo 3. 5. Tespit Yöntemine Göre Medyan Kayıp	36
Tablo 3. 6. İhbar Kaynağı	36
Tablo 3. 7. İhbar Hatlarının Etkisi	37
Tablo 3. 8. Mağdur Kurumlar	38
Tablo 3. 9. Kurumun Çalışan Sayısına Göre Büyüklüğü	40
Tablo 3. 10. Mağdur Kuruluşların Büyüklüğü Açısından Suistimal Türleri	41
Tablo 3. 11. Kurumların Sektörü	43
Tablo 3. 12. Mağdur Kuruluşlarda Suistimalle Mücadele Kontrolleri	44
Tablo 3. 13. Suistimali Kolaylaştıran Kontrol Zayıflıkları	45
Tablo 3. 14. Suistimalcinin Konumu	46
Tablo 3. 15. Suistimalcinin Yaşı	47
Tablo 3. 16. Suistimalcinin Cinsiyeti	48
Tablo 3. 17. Suistimalcinin Eğitim Düzeyi	49
Tablo 3. 18. Suistimalcinin Görev Yeri	50
Tablo 3. 19. Suistimalciler Tarafından Sergilenen Davranışsal Kırmızı Bayraklar	51
Tablo 3. 20. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakalar	52
Tablo 3. 21. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakaların Sonuçları	53
Tablo 3. 22. Doğu Avrupa ve Batı/Orta Asya Bölgesi'ndeki Genel Vaka Sayısı ve Türkiye'deki Vaka Sayısı	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. 1. Hile Üçgeni	8
Şekil 1. 2. Hile Elması.....	10
Şekil 1. 3. Hile Beşgeni	11

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ACFE	Association of Certified Fraud Examiners
AICPA	American Institute of Certified Public Accountants
CFE	Certified Fraud Examiner
COSO	Committee of Sponsoring Organizations
KGK	Kamu Gözetimi Kurumu
LIBOR	London Interbank Offered Rate
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Hile, tarih olarak çok uzun yıllara dayanmaktadır ve günümüzde de mevcut olan bir problemdir. Tamamen önlenmesi imkansızdır ama iç kontrol ve sürekli olarak yapılan denetimlerle birlikte kontrol altında tutulabilir. Dumanoglu (2005)'na göre insanoğlunun olduğu her yerde hata ve hile kaçınılmazdır. İkisinin ayrımını yapabilmek çok önemlidir. Hata ve hile arasındaki en önemli fark kasıt unsurudur. Hatalı işlemlerde herhangi bir kasıt bulunmazken, hile bilerek ve isteyerek yapılan bir eylemdir (Kazan, 2020). Tanımsal olarak açıklamak gerekirse; hile, bir kişinin başka bir kişi üzerinden haksız çıkar elde etmek amacıyla başvurduğu sahtekârlık, açgözlülük, kurnazlık ve aldatmaya dayanan olumsuz davranışlar bütünüdür.

Yapılan araştırmalara göre üç çeşit hile eylemine ilişkin teori olduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki hile üçgenidir. Hile üçgeni; baskı, fırsat ve haklı gösterme faktörlerinden oluşmaktadır. Baskı faktöründe, kişinin hileye yönelmesini sebebi olarak finansal veya finansal olmayan nedenler sayılmaktadır. Örnek olarak maddi sıkıntı çekilmesi, kumar bağımlılığı verilebilir. Fırsat faktörü ise, çalışanın hileyi yapmak için koşulların uygun olduğunu düşünmesi ve bunu fırsat olarak düşünmesidir. Haklı gösterme faktörü ise kişinin işlediği suçu rasyonelleştirmesidir Örnek olarak kişinin yakalandıktan sonra o parayı hak ettiğini düşündüğünü beyan etmesini verebiliriz Kazan, (2020).

İkinci teori ise hile elmasıdır. Hile elması; pozisyon, zeka, ego ve baskı-aldatma ve stres faktörlerinden oluşmaktadır. Pozisyon faktöründe, çalışanların işletme içerisindeki işlev ve pozisyonları diyebiliriz. Düşük pozisyonunda çalışan bir kişi emek vermeden pozisyonunu yükseltmek için hileye başvurabilir. Zeka faktöründe ise, hile yapan kişinin hileyi çok zeki bir şekilde plan yaparak gerçekleştirmesidir. Örneğin, hile yapan kişi şirketin yöneticilerinden biriye, yaptığı hilenin ortaya çıkmaması için meslek tecrübesini kullanarak çeşitli yöntemlerle yaptığı hilenin üzerini örtmeye çalışabilir. Ego faktöründe, hileyi yapan kişi, yaptığı hilenin asla yakalanmayacağını yakalansa bile kolayca kurtulabileceğini düşünmektedir. Baskı-aldatma ve stres faktöründe ise, hilekar kişinin baskı ile başkalarını da hile yapmaya zorlamasından, yakalanmamak için insanlara kolayca yalan söyleyebilmesinden ve hileyi saklama sürecinde yaşama olasılığı olan stres ile kolayca başa çıkabilmesinden bahsetmektedir Kazan, (2020).

Üçüncü teori ise hile beşgenidir. Hile beşgeni ise, hile üçgeninin devamı gibidir. Yalnızca iki yeni öge eklenmiştir. Bunlar kibir ve beceri faktörleridir. Kibir faktöründe, hilekâr kendisini şirketteki haklar üzerinde üstün tutmaktadır ve iç kontrol uygulamalarının, şirket politikalarının kendisi için geçerli olmadığını düşünmektedir. Beceri faktöründe ise, yapılan hilelerin ortaya çıkmaması için birtakım gizlilik stratejileri geliştirme, iç kontrolleri göz ardı etme gibi metotlar uygulanmaktadır Kazan, (2020).

Hile türlerine ise; çalışan hileleri, satıcı hileleri, müşteri hileleri, yönetim hileleri yatırım hileleri ve diğer hileleri verebiliriz Yılmaz, (2021).

2020 ACFE Raporu'na göre hile unsurları %86'lık oranla varlıkların kötüye kullanımı, %43'lük oranla yolsuzluk ve %10 ile hileli finansal raporlama olarak açıklanmıştır Yılmaz, (2021).

En başta da değinildiği üzere hilenin tamamen önlenmesi imkansızdır. Hile denetimi yapılması işletmenin sürekli olarak kontrol altında tutulmasına ve herhangi bir sorunun olup olmadığına dair bilgi vermeye yardımcı olabilir Köse ve Doğan (2021).

Köse ve Doğan (2021)'a göre hile denetimi kavramı, finansal tablo bilgilerinde hile, hata ya da yanlışlık olup olmadığını ortaya çıkarmaya yönelik güvence vermek amacıyla planlanmış bir faaliyet olarak ifade edilmiştir. Denetim yapılırken hile kimin tarafından yapıldığı belli olmadığı için her türlü işlem şüpheli olarak kabul edilir. Bu nedenle denetimi yapan iç denetçiler ve bağımsız denetçiler bütün unsurları dikkate almalılardır.

İç kontrol de hilenin önlenmesine ilişkin çok önemli bir yer kaplamaktadır. İç kontrolü tanımlamak gerekirse Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (AICPA) tarafından yapılan bir işletmenin varlıklarını korumak, veri gizliliğini ve güvenliğini sağlamak, etkililiğini artırmak ve üst yönetimin politikalarının uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla kullandığı bir plan veya diğer eşgüdümleme araçları ve önlemler bütünü tanımını verebiliriz. Daha sonra 1958'de bu tanım daraltılmış, muhasebe kontrolleri ve yönetsel kontroller olmak üzere iki gruba ayrılmıştır Fidan ve Tekşen, (2021).

1992'deki COSO çerçevesine göre ise; işletme faaliyetlerinin etkili ve etkin bir şekilde yürütülmesi, finansal raporlamanın güvenilirliğinin ve yürürlükteki mevzuata uyumun sağlanması hedefine ulaşmasında makul güvence sağlama süreci olarak tanımlanmıştır Fidan ve Tekşen, (2021).

İç kontrolün etkin bir şekilde işlemesi için belli bir kontrol ortamının oluşturulması gerekmektedir. Bu ortam Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği'ne göre etik değerler, örgütün misyonu, örgütsel yapı, yönetim felsefesi, yetki devri ve insan kaynakları uygulamalarına ilişkin standartları kapsamaktadır Fidan ve Tekşen, (2021).

İç kontrol sisteminin etkililiğini değerlendirmek amacıyla ise COSO (2012) tarafından rehberler yayınlanmıştır Fidan ve Tekşen, (2021).

COSO (2004) tarafından açıklanan başarılı bir kontrol faaliyetinin sahip olması gereken özellikleri açıklamak gerekirse; faaliyetlerle ilgili kritik noktaların üzerinde durulması, iç kontrol yapısıyla bütünleşik bir şekilde tanımlanmalı ve yürütülmeli güvenilir ve tutarlı bilgi sağlamalı iç kontroller rahatlıkla uygulamaya kona bilmeli kontrol uygulamasının maliyeti riskin işletmeye getireceği maliyeti geçmeyecek düzeyde olmalıdır Türedi, Gürbüz ve Alıcı, (2014).

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hile, hata ve denetim kavramları hakkında bilgi verilerek okuyucunun bu kavramlar hakkında bilgi sahibi olması ve diğer bölümlerde de kullanması amaçlanmıştır. İkinci bölümde, 2012-2023 yılları arasında gerçekleşmiş ve dünyadaki finansal sisteme yön vermiş olan skandallar anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)) tarafından 2 yılda bir yayınlanan raporların 2012-2022 yılları ele alınarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Sonuç kısmında ise, yapılan tüm araştırmalara göre işletme içerisinde hileli eylemlerin yaşanmaması için alınması gereken önlemlerden bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın katkısı; insanoğlunun varoluşundan beri yaşamın içinde olan hilenin neden kaynaklandığını, türlerini, teorilerini ve işletmelerin hileye karşı alabilecekleri önlemleri açıklamaktır. Hileye maruz kalkmaktan kaçınmak, her işletme için büyük önem arz etmektedir. Geçmişte yaşanan birtakım skandallar sonucunda işletmeler hile konusuna çok önem vermektedir. Çalışmanın işletme yöneticilerine, çalışanlara, müşterilere ve hileye maruz kalan herkese yol göstereceği düşünülmektedir.

1. BÖLÜM

Bu bölümde, öncelikle hata ve hilenin tanımı yapılmış ve bu iki kavram arasındaki farkın anlaşılması amaçlanmıştır. Ardından hile türleri ile işletme içerisinde ne türlü hileler ile karşılaşılabilir, hile grupları ile hilelerin kimler tarafından yapılabilir, hile teorileri ile Donald Cressey tarafından başlayan ve başka araştırmacılar tarafından devam eden araştırmalar ile fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının yer aldığı hile üçgeni teorisi, daha sonra yetkinlik unsuru ile hile elması teorisi, en son kibir unsuru da eklenerek hile beşgeni teorisinin ortaya çıktığı anlatılmıştır. Denetimin açıklaması yapılarak denetim türlerine değinilmiş ve hile denetiminden bahsedilmiştir. En son kırmızı bayraklar anlatılarak bölüm bitirilmiştir.

1.1. Hata ve Hile Kavramı

İnsanların maruz kaldığı çevresel sorunlar, psikolojik durumlar ve birtakım diğer etkenler insanları kanunsuz davranışlar sergilemesine neden olur. Bunlardan birisi de hiledir.

Türk Dil Kurumuna göre hile, birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise entrika olarak tanımlanmıştır. (<https://sozluk.gov.tr>)

Ayrıca hile, bir kişinin yanlış veya hatalı olduğunu bile bile doğruluğuna inanmadığı bazı yanlışlıkları ve kanunları aykırı hareketleri kasıtlı olarak yanlış yapmasıdır (Yardımcıoğlu ve diğerleri).

Hile genel kapsamıyla hırsızlık, zimmet, yolsuzluk, gizli anlaşmalar, komplo, güveni kötüye kullanma, kara para aklama, rüşvet, sahtecilik, dolandırıcılık eylemlerini içermektedir (Akdemir, 2010).

ACFE (Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği) 2020 yılında hazırlanan raporlarda hile, resmi olarak çalışan kuruluşun kaynaklarının ve varlıklarının kasıtlı olarak kötü amaçlara hitap etmesini sağlamak amacıyla bunlardan çıkar sağlamak olarak tanımlanmıştır (ACFE, 2020).

Latincedeki anlamı aldatma, hasar, yanlışlık yapma olan fraus kelimesi, İngilizcedeki fraud kelimesinin türemesine öncülük etmiştir (Batı, 2022).

Boyut olarak küçük olduğu düşünülse de her türlü soygundan daha büyük vakalara ulaşan hilenin başlangıcının Eski Mısır'a dayandığı belirlenmiştir (Haftacı, 2018).

Gerçekleşen hileli işlemler ve bu işlemlerin sonuçları sadece yöneticiler ve çalışanları ilgilendirmez, işletmeyle ilişki halinde olan herkesi etkiler.(Küçük, 2008).

Muhasebe açısından da hile, herhangi bir çıkar sağlamak amacıyla işletmedeki çeşitli işlemlerin, kayıtların, önemli bilgilerin bilerek saklanması/gizlenmesi olarak tanımlanmıştır (Karausta, 2013).

Hileli işlemlere örnek olarak, patronunun güvenini kazanan bir çalışanın yakalanmayacağını düşünerek işletmedeki zimmetlerden azar azar üzerine geçirmesi verilebilir.

TDK'ye göre hata, istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri).

Bazı bilgilerin ve tutarların finansal tablolarda belirtilmemesi de dahil olmak üzere, herhangi bir kasıt olmadan yapılan her türlü yanlışlık hata olarak tanımlanmıştır (Finansal Tabloların Denetiminde Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları, KGK).

Borçlar kanununa göre hata, gerçek hakkında bilinçli olmayan yanlış veya eksiklik durumudur (Rodoplu, 2020).

Genel anlamda herhangi bir olay hakkındaki bilgisizlik de hata olarak değerlendirilmiştir (Pamukçu, 2000).

Hatalara örnek olarak finansal bir tablo için önemli olan bilgiyi toplarken, toplanılan

1.2. Hata ve Hile Ayrımı

Hata ve hile genel olarak benzer kavramlar olarak görünse de birbirlerinden çok farklı kavramlardır. Bir işlem yapılmasında bilinçsiz olarak yapılan yanlışlıklar hata

olarak, bilinçli olarak yapılanlar ise hile olarak nitelendirilir. Hile üzerinden menfaat elde edildiğinden dolayı da ikisini birbirinden bariz şekilde ayrılır (Dumanoğlu, 2005).

Finansal tablo hazırlanırken herhangi bir değerin, açıklamanın yanlış yazılması kasıt içermediğinden hata olarak değerlendirilirken; dışarıdan işletmeye dahil olacak yatırımcıları kandırmak amacıyla finansal tablolara yanlış rakamların girilmesi hile olarak değerlendirilir (Çatıkkaş ve Çalış, 2010).

1.3. Hile Türleri

Hile türleri yapılış tarzlarına göre aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Kasti Hatalar: Bilerek yapılan muhasebe hatalarıdır.
- Kayıt Dışı İşlemler: Kayıtlarda olması gerekenin haricinde karşı tarafı yanıltıcı işlemler yapılmasıdır.
- Zamanından Önce veya Sonra Yapılan Kayıtlar: Mizanların ibraz edilmesinden önce veya sonrasında işletmenin olması gerektiğinden fazla kar veya zarar etmesini sağlamak için yapılan hilelerdir.
- Finansal Durum Tablosu Hileleri: İşletmenin gereksinimlerine göre kar veya zarar etmesini, finansal durum tablosunun üçüncü şahıslara uygun hale getirilmesini sağlamak olarak değerlendirilir.
- Bilgisayar Hileleri: Bilgisayar ortamında belgelerin (fatura, irsaliye, sözleşme, vs.) photoshop uygulaması kullanılarak veya çeşitli formatlara çevrilerek yapılan gerçekliğin aksettirilmesidir.
- Uydurma Adlara Açılan Hesaplar: Yönetici ve işletme sahibinin maliyetlerini arttırmak ya da düşürmek amacıyla gerçek olmayan adlara açılan hesaplar vasıtasıyla yanıltıcı hesaplar oluşturarak finansal durum tablosunun hazırlanmasıdır (Özçelik ve diğerleri, 2017).
- Belge Sahtekarlığı: Fatura, tahsilat makbuzu veya sözleşmeler üzerinde bilerek değişiklikler yapılmak suretiyle maddi menfaat elde ederek zimmetlerin gizlenmesini sağlamak amacıyla yapılan belgelerdir (Ceylan, 2013).

- Varlıkların Kötüye Kullanılması: Kişi veya kişiler tarafından işletmenin öz varlıklarının ele geçirilmesi veya kendi menfaatlerine göre kullanılmasıdır (Ergüden, 2020).

- Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar: İşletmede çalışan personelin işletme faaliyetlerinde işverenin ya da bir başkasının hakkını göz ardı ederek elindeki fırsatları yanlış şekilde kendisi veya bir başkasına yarar sağlamak amacıyla kullanılmasıdır (Öztürk, 2015).

1.4. Hile Grupları

Hile grupları; çalışan hileleri, satıcı hileleri, müşteri hileleri, yönetim hileleri ve yatırım hileleri olmak üzere beş gruptan oluşmaktadır. Bunları açıklamak gerekirse:

- Çalışan Hileleri: Çalışanların doğrudan veya dolaylı olarak işverenlerinden çaldıkları hilelerdir (Yılmaz, 2021).

- Satıcı Hileleri: Satıcı firmanın mal ve hizmetini ifa etmesi esnasında bilerek ve kasten karşı taraftan yani müşteriden fazla para istemesi veya malı zamanında ve süresinde tam ve sağlam olarak teslim etmemesidir (Kayakıran ve Doğan, 2017).

- Müşteri Hileleri: Müşterinin satıcıdan almış olduğu mal ve hizmetleri işletmenin zarar edeceği şekilde kullanıp iade süresi içerisinde iade etmesi veya aldığı ürüne kendisi zarar verdiği halde zararlı olarak geldiğini iddia ederek iade etme talebinde bulunarak satıcının zarar etmesini sağlamasıdır (Özkul ve Özdemir, 2013).

- Yönetim Hileleri: Şirket yönetimi tarafından finansal tabloların olumlu veya olumsuz düzenlemeler yapılarak iyi veya kötü gösterilmesidir (Mengi, 2013).

- Yatırım hileleri: Yatırımcıların gerçek olmayan yatırım rakamlarını veya değerlerini yüksek yüksek kazançlı olarak gösterilmesini sağlayarak yatırımcıların yanıltmasıdır (Mengi, 2013).

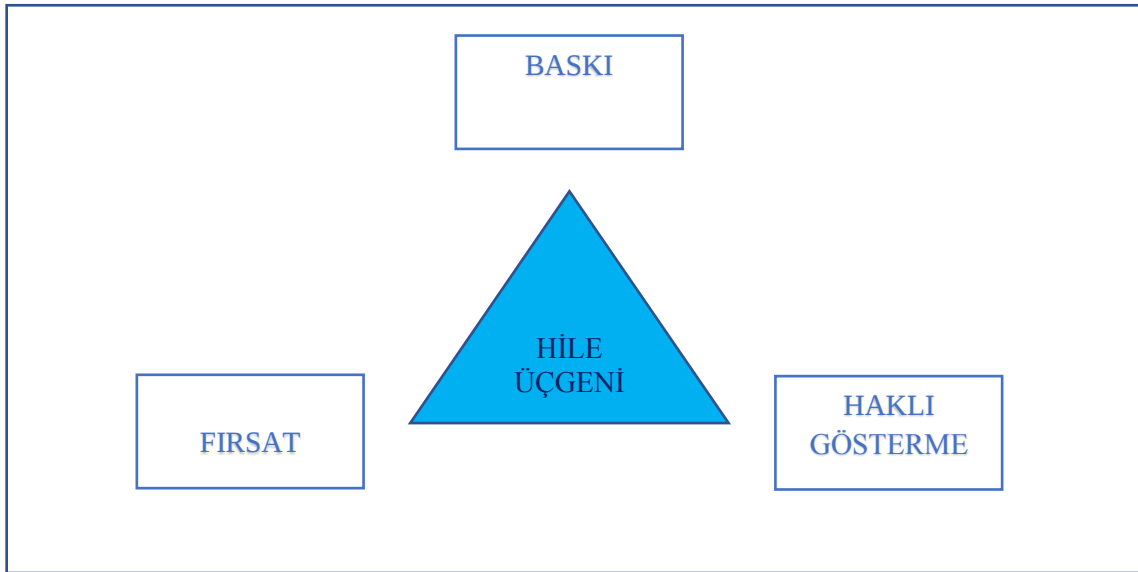
1.5.Hile Teorileri

1.5.1. Hile üçgeni teorisi

Donald Cressey, 1950 yılında insanların yaptığı her şeyin arkasında bir neden olduğunu düşünmüş ve bu nedenleri de hile olarak değerlendirmiştir. Bunun üzerine 5 ay içinde 250 suçlu ile yapmış olduğu görüşmeler sonucunda ve bir suçun işlenmesinde baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurlarının olduğu sonucuna varmıştır. (Abdullahi & Mansor, 2015).

Steve Albrecht, 1991 tarihli bir makalesinde, Cressey'in ortaya koyduğu üç faktörü “hile üçgeni” olarak bilinen bir araç haline getirmiştir (Kranacher & Riley, 2020).

Literatüre “hile üçgeni” terimini kimin kazandırdığı konusunda günümüze kadar gelen bir tartışma mevcuttur. ACFE'nin kurusu olan ve hile konusunda araştırmalar yapan Joseph T. Wells tarafından kazandırıldığı konusunda çeşitli görüşler vardır (Huber, 2017).

Şekil 1. 1. Hile Üçgeni

Hile üçgeni şekilde de görüldüğü üzere baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurlarından oluşmaktadır.

Birinci unsur olan baskı unsuru, bireylerin hile yapmasını motive edici teşvikler sunarak veya baskı altına sokarak hile yapmasını sağlamaktadır. Bu konuda örnek olarak, ekonomik koşullar altında sıkıntı çeken bir kişi veya uyuşturucu kumar bağımlılıkları olan kişilerin ihtiyaç duydukları finansal ve maddi olanakların kendisine sağlanması için bu türlü hilelere başvurulması verilir (Fidan ve Ceylan, 2020).

Kişiye hile yapmaya iten motivasyon türleri aşağıdaki gibidir:

- İdeolojik Motivasyon: Bir kişinin sahip olduğu ideolojik yani siyasi, felsefik veya bilimsel düşünceler doğrultusunda karşısındaki kişiye baskı kurarak hileye yöneltmesidir (CNN Türk, 2022).

- Psikolojik Motivasyon: Kişinin gerçekleştirdiği hırsızlık davranışının kişinin doğasında var olmasıdır.

- Ekonomik Motivasyon: Birtakım ekonomik nedenlerden dolayı hile davranışını gerçekleştirmesidir

- Egoya Dayanan Motivasyon: Kişinin kendi egosunu tatmin etmek için hileli davranışta bulunmasıdır.

Ekonomik motivasyon kendi arasında 3 gruba ayrılmaktadır:

a) Finansal İçerikli Baskılar: Kişinin birtakım nedenlerden dolayı paraya ihtiyaç duyması sebebiyle ortaya çıkan baskılardır. Para hırsı, açgözlülük, güzel yaşama isteği ve yüksek tutarları olan kişisel borçlar bu borçlara örnek olarak verilebilir.

b) Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar: Kişinin kumara olan ilgisi, uyuşturucu - alkol bağımlılığı, gece hayatına olan düşkünlüğü hile yapılmasını yüksek ölçüde tetikleyen durumlardır.

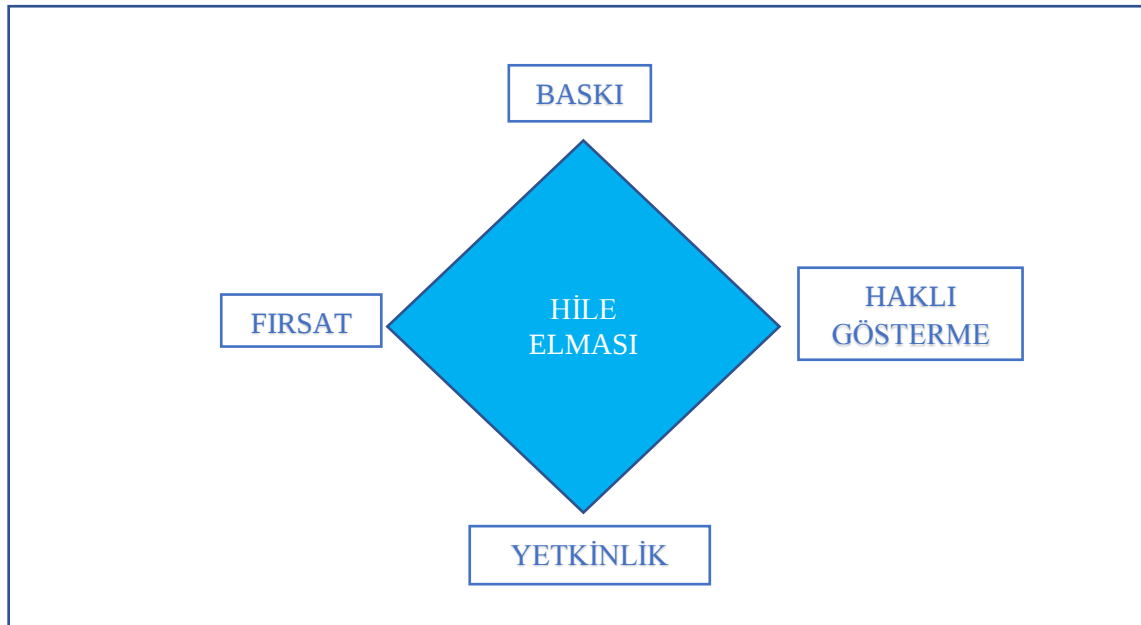
c) İşle İlgili Baskılar: Kişinin çalıştığı işyerinde haksızlığa uğradığını düşünmesi, beklediği terfiyi alamaması, düşük ücretle çalıştırılması, üstlerinden gereken takdiri görememesi hile yapılmasını etkileyen nedenlerdendir. (Meriç, 2020).

Fırsat, kontrollerin yapılmaması, olmaması veya yönetimin kontrolleri çiğnemesi gibi hile suçu işlenmesine fırsat veren mevcut durumlardır (Fidan ve Ceylan, 2020).

Cressy'e göre, hile için gereken fırsat unsurunun iki bileşeni vardır; genel bilgi ve teknik beceridir. Genel bilgi, çalışanın sağladığı güveni suistimal etmesidir. Teknik beceriler ise herhangi bir hileli davranışı gerçekleştirmek için kişinin sahip olduğu yeteneklerdir. (Kazan, 2021).

Haklı gösterme unsuru ise, bireylerin hileli davranışlarını kendi kişisel etik kuralları ile tutarlı hale getirmeleridir. Örneğin kişinin yakalandıktan sonra o parayı hak ettiğini düşündüğünü beyan etmesidir (Fidan ve Ceylan, 2020).

1.5.2. Hile elması (karosu)

Şekil 1. 2. Hile Elması

ACFE'nin kurucusu olan Joseph T. Wells tarafından sisteme kazandırılan hile üçgeninin 2004 yılında David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson tarafından yetkinlik unsuru eklenerek üç unsurdan oluşan hile üçgenine dördüncü bir unsur daha eklenerek hile elması haline gelmiştir (Kazan, 2021).

Yetkinlik, hile yapacak olan kişi ve bireylerin özelliklerini ortaya koyar. Bunların içerisinde potansiyel hilekârda hile yapacak kabiliyet olması gerekmektedir. Yetkinlik unsuruna destekleyici olarak pozisyon, zeka, baskı, aldatma ve stresi eklemiştir (Kazan, 2021).

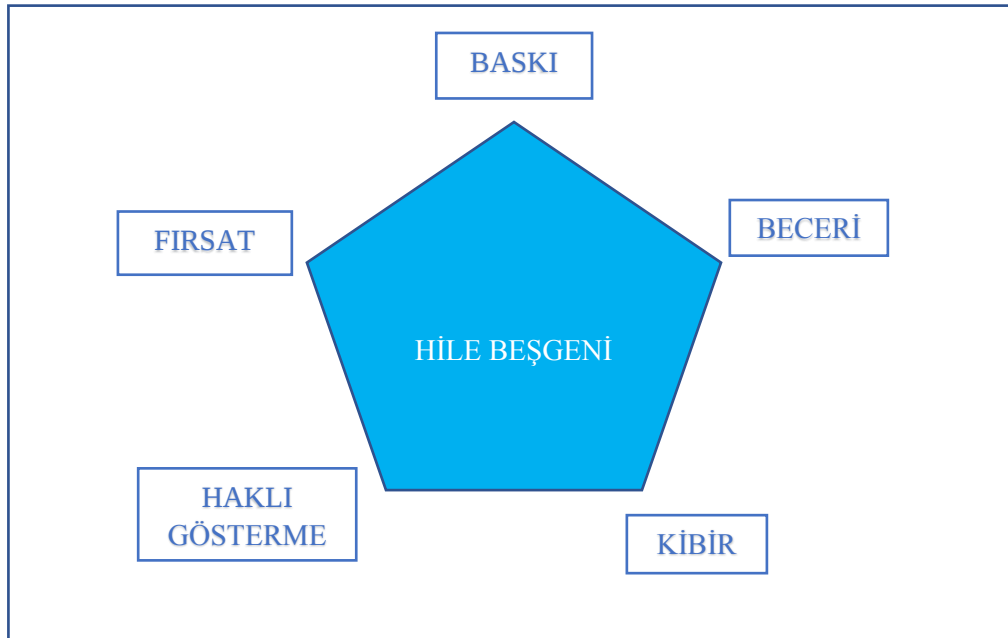
Pozisyon unsuru, düşük pozisyonda çalışan bir kişi emek vermeden pozisyonunu yükseltmek için hileye başvurmasıdır.

Zeka faktörü, hile yapan kişinin hileyi çok zeki bir şekilde planlayarak gerçekleştirmesidir. Mesela hile yapan şirket yöneticilerinden birisi yaptığı hilenin ortaya çıkmaması için meslek tecrübesini kullanarak çeşitli yöntemlerle yaptığı hilelerin üzerini örtmeye çalışmasıdır.

Ego faktöründe, hileyi yapan kişinin içinde bulunduğu ego faktörü vasıtasıyla yapmış olduğu hilenin asla yakalanmayacağını ve yakalansa dahi kolay bir şekilde kurtulabileceğini düşünmesidir

Baskı-aldatma ve stres faktörü ile kişinin baskı ile başkalarını da hile yapmaya zorlaması, yakalanmamak için insanlara kolayca yalan söyleyebilmesi ve hile saklama sürecinde yaşama olasılığı olan stres ile kolayca başa çıkabilmesidir (Kazan, 2021).

1.5.3. Hile beşgeni

Şekil 1. 3. Hile Beşgeni

Hile elmasına Jonathan Marks tarafından kibir ve beceri unsurları da eklenerek hile beşgeni modeli oraya çıkmıştır.

Kibir faktörü ise, kişi kendisini şirketteki hakları üzerinde üstün tutmaktadır ve iç kontrol uygulamalarına fırsat vermeyecek şekilde beceri ve faktörler geliştirmek suretiyle hilenin ortaya çıkmaması için birtakım gizli stratejiler uygulaması ve iç kontrolleri göz ardı etmek için yeni metotlar uygulamasıdır (Kazan, 2021).

1.6. Çalışanları Hile Yapmaya İten Nedenler

Geçmişten günümüze kadar hayatın her alanında hile ile karşılaşmaktadır. İnsanların çeşitli çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bu eylemlerin önüne geçebilmek çok zordur, bunun sebebi birtakım yaşanan maddi sıkıntılar nedeniyle rahat hareket edememek, çalıştığı ortamda haksızlığa uğramış hissetmek, dikkat çekme isteği vb. düşünceler bu eylemin altında yatan temel sebeplerdendir. Araştırmalara göre Kant, yapılan herhangi bir eylemin ahlaka uygun olması için çıkar unsuru içermemesi gerekir, fakat hile ise çıkar unsurunu tamamen kapsamaktadır (Batı, 2022).

İşletmelerde ise çalışanlar veya yöneticiler arasında gerçekleşen hile davranışları ise kişilerin birilerinin kendilerine karşı borçlu olmaları, alınana maaşın düşük bulunması, yakalanmayacaklarını düşünmeleri ve yapılan hilenin suç olmadığını düşünmelerine dayanarak gerçekleştirilir (Jafarova, 2009).

1.7. Hilenin Önlenmesi

Dünya çapındaki her şirkette hile eyleminin gerçekleşmesi çok muhtemel olduğundan bu doğrultuda çeşitli önlemler alınarak herhangi bir eylemin gerçekleşmesi önlenmelidir. Şirket yöneticileri aldıkları önlemler sayesinde hileden kurtulduklarını düşünüp rahatlamaları onları yeni bir hile tehdidi altında bırakabilir (Ataman ve Aydın, 2017).

İşletmeler içerisindeki gerçekleşmesi muhtemel olan eylemlere,

- İşletmeye ait finansal veya finansal olmayan raporlarda oynamalar yapması,

- İşletme içerisindeki mallardan gizlice çalarak karaborsada satması,
- Çalışanın işletme varlıkları içerisindeki paradan azar azar alarak birden zenginleşmesi,
- İşletme yöneticilerinin veya yöneticilerden birinin zimmetine para geçirmesi,
- İşletme yöneticilerinin veya yöneticilerden birinin finansal tablolarla oynanarak yatırımcıların kandırılması,
- İşletmeye ait bilgisayarlara çeşitli programlar yüklenip önemli bilgilerin çalınması gibi davranışlar örnek verilebilir.

Bu eylemler ,

- İşletme içinde düzenli kontrollerin yapılması,
- Ayda bir olacak şekilde işletme içerisindeki finansal veya finansal olmayan işletmeyi olumlu olumsuz etkileyecek her bilginin denetlenmesi,
- İşletmenin bilişim sistemlerinin düzenli olarak bilgi işlemciler tarafından kontrol edilmesi,
- İşletme yöneticilerinden herhangi birinden gelecek olumsuz davranışa yönelik olarak düzenli toplantıların yapılması ve şirket varlıklarının kontrolü,
- Herhangi bir olumsuz durum hissedildiği takdirde kamer kayıtlarının kontrolü veya çalışanlar ve yöneticilerden bilgi alınması,
- İşletme içerisinde bulunan malların düzenli kontrolünün yapılması gibi önlemler alınarak aza indirilmesi sağlanmalıdır.

1.8. Hileleri Bulmada Kullanılan Yöntemler

- Belge incelemesi: Belge incelemesi yöntemi işletmede bulunan her türlü finansal veya finansal olmayan belgelerin incelenmesini kapsamaktadır. İşletme içinde kullanılan her türlü belgenin orijinal olması esas olduğundan denetimi yapan denetçi bu belgeleri incelerken orijinallik esasına öncelik verir. Örneğin işletmeye kesilen faturaları inceleyerek

naylon fatura veya herhangi bir sahte işlem olup olmadığını kontrol eder (Karacan ve Uygun, 2016).

- Veri madenciliği: Veri madenciliği, veri tabanlarında tutulan çok çeşitli ve daha önceden keşfedilmemiş bilgilerin işlenerek ortaya çıkarılma işlemidir (Karacan ve Uygun, 2016).

Veri madenciliği tek başına bir çözüm değildir. Çözüme ulaşmak için uygulama ve karar sürecini destekleyen bilgileri sağlayan bir araçtır (Baykal, 2006).

- Yapay sinir ağları: Yapay sinir ağları insan alınarak beynin çalışma ve düşünebilme özelliğinden ilham alınarak oluşturulmuş bir bilgi işlem teknolojisidir (Karacan ve Uygun, 2016).

Yapay sinir ağının kullanılma süreci ilk olarak yapay sinir ağı modelinin verilerle eğitilmesiyle başlar. bu eğitim esnasında bilgisayar programları da kullanılabilir. Bu programlar eğitim sürecini hızlandırdığı için en çok tercih edilen yöntemdir. Programlar sayesinde yapay sinir ağları eğitim verileri öğrenir, işler ve çözümler. Daha sonra karar vermesi gereken konu hakkındaki bilgiler yapay sinir ağına girilir ve yapay sinir ağı bu bilgiler doğrultusunda karar verir (Kiracı, 2005).

- İstisna testleri ve doğruluk/eş kopya testleri: Bilgisayar destekli denetim teknikleri denetçiye, aşırı büyük maaşlar, fazla mesai, ikramiyeler ve izinler gibi sıradışı kalemleri tanımlamada yardımcı olabilir. İstisna testleriyle denetçi, işletmedeki hile yapılma olasılığı olan olağandışı kalemler veya istisnai durumlar/olaylar üzerine yoğunlaşabilir (Kiracı, 2005).

- Yeniden hesaplamalar: İşletmede bulunan her türlü hesaplamanın denetçi tarafından yeniden hesaplanması işlemidir. bu işlemin asıl amacı hesaplamaların doğruluğunu tespit etmektir. hesaplama işlemlerinde hata oranı yüksek olduğu için bu hesaplamaların yapılması denetçi için büyük önem taşımaktadır (Bozkurt, 2000).

- Analitik yordamlar kullanma: İşletmenin kayıtlarında yer alan her türlü veri ile finansal veya finansal olmayan veriler arasında ilişki kurulması sonucu beklentilerin gerçekleşmediğinin kontrol edilmesi işlemidir (Bozkurt, 2000).

- Benford yasasını kullanma: Yasaya göre, herhangi bir sayının ilk rakamının 1 olma frekansı, 9 olma frekansından daha fazladır. Aşağıdaki tabloda Benford yasasına göre en solda yer alan rakamların kuramsal olarak ortaya çıkış frekansları verilmiştir.

Tablo 1. 1. Benford Yasasına Göre En Solda Yer Alan Rakamların Kuramsal Olarak Ortaya Çıkış Frekansları

Bir Sayının İlk Değeri	1	2	3	4	5	6	7	8	9
İlgili Frekanslar	%30.1	%17.6	%12.5	%9.7	%7.9	%6.7	%5.8	%5.1	%4.6

Benford yasasının kullanımından önce verilerin bu yasaya uygun olup olmadığına bakılır. Eğer veriler uygunsa Benford yasası kullanılarak veriler analiz edilir. Analizin yapılması için yasanın ileri sürdüğü ilk rakamların frekansları ile muhasebedeki ilk rakamların karşılaştırılması gerekir. En son ise tanımlanan veriler tahmin edilen frekansı sağlamazsa denetçi riskle karşı karşıya olduğu düşüncesine göre hareket eder (Karacan ve Uygun, 2016).

1.9. Hilenin Ortaya Çıkarılması

Hile, diğer suçlardan farklı olarak, gerçekten işlenip işlenmediğinin kanıtlanması çok güç olan bir suç türüdür. Bir belgenin kaybolması, zimmete geçirme gibi eylemler üzerinde kasıtlı ve kasıtsız olarak değişiklik yapıp yapılmadığı araştırılması gereken konuların başındadır (Dumanoglu, 2005).

Hilenin tespit edilmesi ve somut deliller ile kanıtlanması oldukça zor bir aşamadır. Fakat hile eylemleri kırmızı bayraklar adı verilen göstergeler sayesinde tespit edilen hilenin araştırmaya değer bir olay olup olmadığına karar verilerek denetçilerin o yönde ilerlemeleri sağlanabilmektedir.

Kırmızı bayraklar sayesinde işletmede bulunan çalışanlar veya yöneticilerin eylemleri dikkate alınarak olumsuz bir durumun olup olmadığına karar verilerek eylemin araştırılmaya başlanması için karar verilme aşaması hızlanır ve kolaylaşır (Gökçen ve Tipi, 2019).

Kırmızı bayraklar, hile eylemlerini ortaya çıkarmak ve tekrarlanmasının önüne geçmek için yapılacak çalışmalarda denetçilerin başlangıç noktası olarak tanımlanmaktadır (Karacan ve Uygun, 2016).

Leonard Vona, kitabında hileyi bankada bulunan ATM makinesine benzetmiş ve ikisinin de para çekmek için dizaynlandığını anlatmıştır. Ayrıca ATM makinesinin bankadan, hilenin ise işletmeden para çekmeye yaradığından bahsetmiştir. ATM kelimesinde ise; Awareness (Farkındalık), Theory (Teori) ve Methodology (Metodoloji) terimlerini türetmiştir.

Awareness (Farkındalık):

- Hile gizleme stratejileri
- Karmaşık hileleri gizleme stratejisi
- Hileli işlemlerin farkındalığı

Theory (Teori)

- Hile tanımı
- Hile üçgeni

Methodology (Metodoloji)

- Denetime dahil edilecek veya edilmeyecek hilenin kapsamının tanımlanması
- Standartlara uygunluğun doğrulanması
- Hile riskinin değerlendirilme sürecinin geliştirilmesi olarak açıklamıştır. (Vona, 2012).

1.10. Denetim

TDK'ye göre, bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetimi bakı, teftiş, murakabe, kontrol (Türk Dil Kurumu Sözlükleri).

Denetim dar anlamda, işletmelerin sahip olduğu finansal tablolar ve muhasebe kayıtlarının detaylı olarak incelenmesidir. Daha detaylı açıklamak gerekirse, belli dönemlerde gerçekleştirilmiş ekonomik faaliyetlere ait finansal tabloların ve ilgili bilgilerin bağımsız bir denetçi tarafından belirlenen kıstaslara uygun olup olmadığının, bu bilgilerin doğruluğunun ve denetçiye güven vermesi açısından yeterliliğinin ölçülmesi, eğer ilgili şartlar sağlanıyorsa denetçi tarafından bu bilgilerin kanıtları ile raporlanması ve sunulması sürecidir (Haftacı, 2018).

Yöneticiler, temel sorumluluklarından biri olan denetimin plan ve programlara göre uygulanmasından ve belirlenen standartlara göre işin zamanında yürütülmesinden sorumludur (Köseoğlu, 2023).

Denetimin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Denetimin konusunu genellikle işletmeye ait belirli dönemlerde hazırlanan finansal tablolar oluşturmaktadır.
- Denetlenecek olan bilgilerin doğru olup olmadığına karar verilebilmesi için denetimden önce çeşitli ölçütler hazırlanır.
- Denetim, mesleğinde uzman olan denetçiler tarafından gerçekleştirilir.
- Denetim esnasında edinilen bilgiler belirlenen ölçütler ile kontrol edilir ve elde edilen sonuçlar rapor halinde sunulur (Haftacı, 2018).

1.10.1. Denetim türleri

Denetim türleri 5'e ayrılır;

• Amaçları bakımından denetim türleri

- Finansal tablolar denetimi: En yaygın kullanılan denetim türüdür. Bu denetimin amacı denetçinin işletmeye ait finansal tablolarını detayları ile incelemesi ve bu tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile uyumlu olup olmadığının kontrol edilmesidir (Kolayaof).

- Uygunluk denetimi: İşletme yönetimi tarafından konulmuş çeşitli kurallara uygun olarak hareket edilip edilmediğinin tespit edilmesi için gerçekleştirilen denetimdir (Haftacı, 2018). Bu denetim denetçilerin yanı sıra çalışanlar tarafından da yapılabilmektedir (Sağır, 2022).

- Faaliyet denetimi: Bir şirketin hedeflerine kolayca ulaşabilmesi ve ekonomik fayda üretebilmesi için faaliyetlerinin başarılı olup olmadığını belirlemek, metot ve prosedürlerini ve uygulama sonuçlarını değerlendirme sonuçlarıyla birlikte yönetime raporlayan bir denetimdir. Diğer bir ifade ile organizasyon yapılarının, iş süreçlerinin ve yönetim faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini değerlendiren bir fonksiyondur (Korkmaz, 2022).

İşletmenin gerçekleştirdiği satış, üretim gibi faaliyetlerinin planlanan şekilde gidip gitmediğinin kontrolü için gerçekleştirilen denetimdir (Haftacı, 2018).

• Kapsam açısından denetim türleri

- Genel amaçlı denetim: İşletmede bulunan bütün kayıtların ve muhasebesel işlemlerin doğruluğunu kontrolü için yapılan denetimdir (Haftacı, 2018).

- Özel amaçlı denetim: Belirli bir konu veya durum hakkında, denetim talebinde bulunanlara ve/veya karar vericilere, konu veya durumu inceleyerek ayrıntılı bilgi sağlamayı amaçlayan denetim türüne özel amaçlı denetim denir (Ağralıoğlu, 2022).

Denetimin önceden belirlenmiş spesifik bir alanda yapılmasıdır (Haftacı, 2018).

• Yapılış nedenine göre denetim

- Zorunlu denetim: Denetime tabi olan şirketlere yasal zorunluluk ile uygulanan denetim türüdür. Denetim konusu yönetmelik ve tebliğler ile belirlenir. Örnek olarak bankalara yapılan denetim verilebilir (Haftacı, 2018).

Şirketlerin faaliyet gösterdikleri sektör veya kuruluş şekilleri gereği zorunlu denetimler yapılabilmektedir (İnce, 2022).

- İsteğe bağlı denetim: İşletmede bulunan herhangi bir durum hakkındaki gerçeğin ortaya çıkması için özel talep doğrultusunda kurallara uygun olarak bağımsız denetçi tarafından gerçekleştirilen denetim türüdür (Haftacı, 2018).

• Uygulama zamanına göre denetim

- Sürekli denetim: Bu denetim, finansal tabloların, bağımsız denetimin başlangıcından denetimin sonuna kadar sürekli olarak, denetçi tarafından belirlenen aralıklarla, raporun ait olduğu yıl boyunca bir süre ile sınırlı olmaksızın hazırlanmasını ifade eder (Aydoğan, 2016).

- Ara denetim: Kayıtların belli zaman aralıklarında incelenmesidir (Haftacı, 2018). Anonim ortaklar, aracılar, yatırım ortakları ve yatırım kaynağı raporlarına göre sürekli denetim yapan denetim kuruluşları tarafından şirketin ara dönem finansal tablolarının denetlenmesi ve raporlanmasıdır (Çavuş, 2021).

- Özel denetim: belirli bir departmanın, sürecini veya bunlarla ilgili belirli koşulların denetimini sağlayan bir denetim türüdür. Denetim görevinin tanımlanan görevlerle sınırlı olduğu bir durumdur (Kargın, 2021).

• Denetçi statüsü bakımından denetim

- Bağımsız denetim: Denetçinin işletmeden bağımsız bir şekilde denetimi gerçekleştirmesidir. denetçi ile denetlenen kişi, kurum, işletme arasında hiçbir ilişki söz konusu olamaz. Bağımsız denetimde denetim konuları muhasebe ve finansal olayları kapsamaktadır (Can, 2021).

- İç denetim: İşletmedeki faaliyetlerin incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerin işletme yönetimine raporlanarak sunulması, işletmedeki çalışma faaliyetlerinin iyileştirilmesine yönelik çalışanların takip edilmesi ve düzenli incelemeler yapılması gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği denetim faaliyetleridir (Haftacı, 2018).

- Kamu denetimi: İşletmelerin finansal tablolarının denetimlerinin kanunlar ve yasal düzenlemeler dikkate alınarak doğrulunun tespit edilmesi ve kamuya yönelik yapılmasıdır (Erden,2020).

1.11. Hile Denetimi

Hile denetimi, hileli eylemlerini araştırmak için gerçekleştirilir. Denetimde uygunluk araştırılırken, muhasebe denetiminde finansal tablo uygunluğu araştırılır, hile denetiminde ise hileli eylemler araştırılmaktadır (Gahramanlı ve Jafarlı).

Hile denetimi, finansal tablolarda yer alan bilgilerin hile kaynaklı yanlışlık içermediğine dair makul güvence elde etmek için gerçekleştirilen faaliyettir. Bu nedenle, etkin denetimler ve verimli iç kontrol sistemleri, çeşitli hata ve hileleri tespit etmek ve finansal durum tablosu tahrifatını önlemek için çok önemlidir (Durmaz, 2019).

Hile denetiminin amacı, şüpheli hileli işlemleri tespit etmek ve araştırmaktır. Özellikle şüpheli işlemler, hile denetiminin bir parçası olarak soruşturulur. Hesap seçimi genellikle ihbar veya tahmindir. Denetçi, kapsanan tüm işlemleri araştırarak örnekleme hatalarını ortadan kaldırır (Rasgen, 2016).

Hile denetimine göre hileli ve usulsüz görünen işlemler, kesin olarak hileli olmayabilir. Bu nedenle hile denetimi, tüm işlemleri şüpheli olarak sınıflandırmaktadır. Hile inceleme sürecinde hem iç hem de bağımsız denetçiler tarafından bazı hile ve suistimal göstergelerin dikkate alınması büyük önem arz etmektedir. Bu incelemeler, tek bir faktör yerine birden fazla faktörü dikkate almaktadır.(Durmaz, 2019).

Hile denetiminde, belgeler, sistemdeki bilgiler ve sözlü ifadeler gibi çeşitli yöntemler kullanılır.

Hile denetiminin belirli bir zamanı yoktur. Herhangi bir şüpheli davranış olduğunda yapılır ve tekrarlanmaz (Durak, 2019).

1.11.1. Hile denetimi aşamaları

Hile denetiminde süreç, içsel hile şemalarının tanımlanması ile başlamakta ve denetim sonucunun oluşturulması ile bitmektedir (Rasgen, 2016). Bu sürecin aşamaları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İçsel hile şemalarının tanımlanması: Denetçiler tarafından hilenin kim tarafından, ne zaman ve nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında şema oluşturularak bu şemaya göre oluşturulan sorular incelenmelidir (Rasgen, 2016).

- Hile fırsatı: İnsanların çeşitli faktörlerde dolayı hile eylemi gerçekleştirmeleri ihtimali nedeniyle denetçiler çeşitli incelemeler yaparak hangi faktörlerin hile eylemine yol açtığı belirlemelidir (Rasgen, 2016).

- Veri hazırlığı: Kontrol ortamının işletmenin faaliyetlerine göre uygun olup olmadığı denetçi tarafından sezgisel ve analitik yöntemler ile incelenir. Böylece hile risklerinin tespiti ve kontrollerin belgelenmesi yapılarak çalışıp çalışmadığı analiz edilir (Jafarlı, 2019).

- Denetim araştırmalarının tasarlanması: Mantıksal testler ve ekonomik modeli trend analizleri denetçi tarafından bağımsız veri kıyaslaması yapılarak oluşturulmakta, yapılan kıyaslama ise mevcut durumla karşılaştırılmaktadır (Jafarlı, 2019).

1.11.2. Hile denetiminde yaklaşımlar

- Pasif yaklaşım: Denetimin amacı, yönetim tarafından oluşturulan kontrollerin etkili olup olmadığını belirlemektir. Örneklemeler rastgele ve sonuçsuz olarak yapılmıştır. Denetimde prosedür olarak kırmızı bayraklara dikkat etmenin büyük önemi bulunmaktadır (Badeli, 2019).

- Reaktif yaklaşım: İncelemeye hile iddiası varsa başlanılır ve bu iddiaları çözmek için uygulanacak olan yöntemler oluşturulur. Hile var olmadan herhangi bir tedbir alınmadığından dolayı pasif bir yaklaşım olarak değerlendirilir (Akçay ve Uysal, 2019).

- Proaktif yaklaşım: Herhangi bir hile gerçekleşmeden önce çeşitli tehditlere karşı önlemlerin alınması amacıyla uygulanan yöntemlerdir. Denetim açığı nedeniyle hile gerçekleşmemiş bile olsa önceden gerçekleşmiş olan hileler hazırlanan plan doğrultusunda incelenir (Akçay ve Uysal, 2019).

1.12. Kırmızı Bayraklar

Hileyi gerçekleştiren kişi veya kişiler tarafından herhangi bir hilenin gerçekleştiğine dair uyarıcı nitelikteki işaretlere kırmızı bayraklar denilmektedir.

Kırmızı bayraklar denetçilere kolaylık sağlamak ve hilenin erken tespit edilmesinde yardımcı olmaktadır.

İşletmede kırmızı bayrakların varlığı, hileli bir durumun meydana geldiğinin bir göstergesi değil, daha çok hileli bir faaliyetin mevcut olabileceğinin bir göstergesidir (Bilen, 2018).

Kişilerin gösterdiği kırmızı bayraklar hile yapıldığının sinyali olarak sayılmaktadır. ama her sinyal kesin hile gerçekleştiğinin kanıtı olarak ele alınmamalıdır. Çeşitli miras, borç, kredi vb. yöntemlerle de insanların yaşantılarında değişiklikler meydana gelebilmektedir. Denetçiler hilenin gerçekleşip gerçekleşmediğini bu faktörleri ve kişilerin gösterdiği kırmızı bayrakların detaylıca araştırılması sonucu karar vermektedirler (Çelik, 2010).

Hile eyleminin belirtileri, muhasebe sistemindeki işaretler (cari hesapların uyumsuzluğu, dengesiz hesaplar vb.), iç kontrol sistemi zayıflıkları (sorumluluk dağılımının olmaması vb.), çalışanların savurgan ve olağandışı yaşam standartları olarak gruplandırılabilir (Erol, 2016).

Çoğu hileli faaliyet türünde yaygın olan kırmızı bayraklar, çalışan ve yönetim kırmızı bayrakları olarak sınıflandırılabilir (DiNapoli, 2010).

1.12.1. Hile Belirtileri

Hile belirtileri, muhasebe ile ilgili belirtiler, faaliyetlerle ilgili belirtiler, yönetimle ilgili belirtiler, iç kontrol zayıflıkları, şikayet, uyarılar ve imalar, aşırı yaşam biçimleri olarak belirlenmiştir.

- Faaliyetlerle ilgili belirtiler: İşletmenin finansal tabloları ve hazırladığı diğer raporların analizi ile ortaya çıkan belirtilerdir (Vardar, 2019). Örnekler aşağıdaki gibidir;

- Çeşitli ürünlere olan bağımlılık,
- Gelirlerin giderlerden fazla olması,
- Alacakların tahsil edilmesinde yaşanan sıkıntılar,
- Borçların fazla olması,
- Sürekli olarak nakit sıkıntısı içinde bulunulması,
- Öz kaynakların yetersiz olması,
- Sektörde kötü bir üne sahip olunması,

- İşletme stratejilerinin düzenli bir şekilde planlanmaması,
- Finansal tablolardaki olağan dışı değişiklikler.

- Muhasebe ile ilgili belirtiler: Muhasebede gerçekleşen ve gerçeği yansıtmayan birtakım olayların tespiti şüpheli bir durumun olduğunu göstermektedir (Doğan ve Ceylan, 2021). Örnekler aşağıdaki gibidir;

- Kayıtların sisteme yanlış girilmesi,
- Bazı belgelerin kayıp olması,
- Belgelerin orijinalleri yerine fotokopilerinin kullanılması,
- Çok fazla kayıp envanteri ve fiziksel aktiflerin bulunması,
- İşlemlerin zamanında yapılmaması ve uygun bir şekilde belgelendirilmemesi,

- İç kontrol zayıflıkları: İşletmede hile eylemlerinin önlenmesi için sıkı bir iç kontrol yapısının oluşturulması gerekmektedir. Gerekirse bu sistem alanında uzman tarafsız kişiler tarafından oluşturulmalıdır.

Bireylerin hile yapmasına neden olan fırsatçı durumlar kontrol altına alınmalı, yönetim kurulu ve şirket personeli dahil olmak üzere kapsamlı bir denetim yapısı oluşturulmalıdır. Raporların güvenilirliği iç kontrol sistemi ile sağlanmalı ve şirketin yasa ve düzenlemelere uygunluğu sürekli olarak takip edilmelidir (Doyrangöl, 2002). Örnek aşağıdaki gibi verilebilir;

- Muhasebe sisteminin yetersizliği,
- Belgelerin akışındaki düzensizlikler,
- İşletme içerisinde iç denetim kısmının olmaması veya yetersiz olması,
- İç raporlama sisteminin düzensiz olması,
- Yapılan kontrolleri önem verilmemesi,
- Bağımsız denetimlerdeki eksiklikler,

- Yönetimle ilgili belirtiler: Şirketlerde özellikle yönetim kademesinde hilelerin tespit edilmesi geleneksel denetim yöntemleri ile oldukça zordur. Şirketin performansını incelemek şirket üzerindeki olası baskıları tahmin etmeye ve bu baskılarla başa çıkmaya yardımcı olmaktadır. Baskı altındaki bir şirkette hile olasılığı artar. Birçok finansal raporlama hilesi, tahmini kazançları karşılamama baskısı, açgözlülük ve aşırı beklentilere

sahip olma arzusundan kaynaklanır (Doğan ve Ceylan, 2021). Örnek aşağıdaki gibi verilebilir;

- Yöneticilerin kötü alışkanlıklara olması,
- Yöneticilerin borçları olması ve maddi olarak zor durumda olmaları,
- Yöneticilerin sabıkalı olmaları,
- Yöneticilerin dürüst olmamaları,

- Şikayetler, uyarılar ve imalar: Şirkette ortaya çıkan şikayetler, uyarılar ve imalar birtakım anormalliklerin işaretidir. Bu şikayet, uyarı ve öneriler Şirket çalışanlarından olabileceği gibi Şirket rakiplerinden veya Şirket dışından üçüncü kişilerden gelebilir. Üçüncü kişilerin veya yöneticilerin iddiaları ve imaları hem şirket yönetimi hem de denetçi tarafından dikkate alınmalıdır (Bayrakdar, 2019).

- Aşırı yaşam biçimleri: Hileli bir eylemin gerçekleşmesi durumunda zimmete geçirilen varlıklar harcanmaya başlar. İnsanların yaşam tarzlarındaki değişikliklerin göze çarpan unsurları aşağıdakiler gibidir (Pazarçeviren, 2005);

- Pahalı elbiseler ve mücevherlerin alınması,
- Üst düzey sosyal kulüpleri üyelik,
- Pahalı araba ve evlere sahip olunması,

2. BÖLÜM

Bu bölümde, 2012-2023 yılları arasında yaşanan ve dünyadaki finansal sisteme yön verebilecek etkiye sahip olan skandallardan bahsedilmiştir. Bu skandalların işletmelerde karşılaşılabilecek her türlü skandala karşı örnek teşkil etmesi ve gerekli önlemlerin alınması hakkında skandala maruz kalmış kişilere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Finansal skandallar, büyük şirketler, finansal kurumlar veya kamu kurumları ile ilişkilendirilen, sahtekârlık, yolsuzluk veya yanıltıcı muhasebe uygulamaları gibi etik dışı veya yasadışı faaliyetlerle bağlantılı finansal olaylardır.

Skandallar genellikle büyük finansal meblağlar olarak görülebilen, beklenmedik bir anda veya skandalın mahkemeye taşınmasından sonra işletmelerin kontrolündeki kaynakların kaybolmasına ve şirketin itibarının zedelenmesine neden olur (Sayın, 2018).

İşletmeler içerisinde yapılan skandallarda genellikle; fonları yanlış kullanmak veya yanlış yönetmek için kullanılan karmaşık yöntemler, gelirlerin ve giderlerin fazla gösterilmesi, şirket varlıklarının değerinin veya yükümlülüklerin fazla gösterilmesi yer almaktadır. Bazen başka bir işletme veya yan kuruluşdaki yetkililerle işbirliği içinde yapılabilmektedir (Yardımcıoğlu ve Ada, 2013).

Skandallar incelendiğinde, en çok göze çarpan durum bankalar gibi büyük finansal kuruluşların ve dünya çapında faaliyet gösteren özel kuruluşların var olmasıdır. Bu kuruluşlarda hile genellikle yöneticileri veya çalışanlar tarafından yapılmıştır.

Gerçekleştirilen hileler ne kadar profesyonel olarak tasarlanmış olsa da yapılan denetimler ve kontroller sonucunda bu hileler tespit edilmiştir. Yapılan planlar ve yapan kişinin/ kişilerin profesyonelliği sadece hilenin tespit edilme süresini uzatmaktadır.

Örnek olarak Volkswagen Emisyon Skandalı ele alınırsa, şirket yaptığı hile ile 30 milyar euro zarara uğramış ve piyasaya sattığı çoğu arabayı geri çağırmak zorunda kalmıştır. Volkswagen bu olayda çok zarara uğrasa da daha sonra uyguladığı doğru yönetim ve denetleme sistemi ile hızlı bir şekilde toparlanmıştır.

Aşağıda yer alan literatür taraması ile de, işletmeler içerisinde gerçekleşen hileli eylemler, bu eylemleri engellemek için yapılması gereken denetimler ve bu denetimler esnasında neler yapılması gerektiği hakkında bilgi verilmek istenmiştir.

2.1. Literatür Taraması

Fidan, T. ve Tekşen, Ö. (2021) iç kontrolün sektörel ve örgütsel farklılıklara göre farklı sonuçlar üretebilen bir sistem olduğunu ve kontrollerin varlığının iç kontrol sisteminin etkililiğini garanti etmeyebileceğini söylemişlerdir.

Kanca, S., Çankaya, F.ve Dinç, E. (2021) şirket yönetimlerinin, iç kontrol sistemini sürekli etkin kılacak yatırımlardan kaçınmamaları gerektiğini ve piyasa değerini iyileştirmek isteyenlerin ise sadece iç kontrol sisteminin tek başına yeterli olmayacağını bilmeleri gerektiğini söylemişlerdir.

Hacıhasanoğlu, T. ve Dalkılıç, E. (2021), hile yapan insanların çoğunun eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu ve eğitimin bu noktada yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

Kazan, G. (2020), hilenin önlenmesine odaklanmanın herhangi bir kaybı önlemek ve azaltmak için daha etkili bir yöntem olduğunu ve hile eylemlerini azaltmak ve riskleri daha iyi bir şekilde yönetmek için herhangi bir çaba göstermeden önce, iyi yapan kişinin olduğunu, ne zaman ve neden hile yaptığını anlayarak, hileli eyleme yol açan faktörleri tanımlamak için önemli olduğunu belirtmiştir.

Iriyadi (2019) yaptığı araştırmaya göre kurumsal yönetim yapısının iki önemli bileşeni olan denetim komitesi ve dış denetiminin kazanç yönetimi üzerinde etkisi olmadığını saptamıştır.

Eker, G. (2018), işletmelerdeki hata ve hilelerin azaltılmasının en kolay yolunun hata ve hilenin tespit edilmesine çalışmaktan çok bunların önlenmesi için çeşitli yöntemlerin geliştirilmesini önemli olduğunu ve iç kontrol sisteminin varlığının işletme yönetiminin sorumluluğunu artırmakta ve hileleri önlemekte olduğundan bahsetmiştir.

Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017) hile denetimi kavramını açıklamışlar ve hilenin işletme ile alakalı ve işletmeyle işbirliği içerisinde olanlar üzerinde ciddi kayıplara sebep olduğundan bahsetmişlerdir.

Ataman, B. ve Aydın, R. (2017) günümüzde hile denetiminin çok önem kazandığını ve anket yöntemini kullanarak hilelerin en önemli nedeninin sırasıyla finansal baskılar, işletmelerdeki kontrol ve denetimlerin yetersiz veya hiç olmaması sonucu fırsat oluşturmaları ve kişinin kişilik yapısı ve kişilik bozukluklarından kaynaklanan nedenler olarak tespit etmişlerdir.

Altıntaş, N. N. (2010) hata ve özellikle hile kavramlarını açıklayarak bunlarla ilgili dünyadaki ve ülkemizdeki düzenlemelere yer vermiştir. Çalışma sonucunda, ülkemizdeki denetçilerin hile ile ilgili çeşitli eğitimler alarak bilgilendirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Huang ve Thiruvadi (2010) çalışmalarının sonucunda denetim komitesinin toplantı sıklığını hile ile ilişkili olmadığı; üye sayısı hilenin önlenmesinde önemli derecede etkilemediği; finansal uzman sayısının hileyi önlemede ilişkili olduğunu saptamışlardır.

Abbott ve diğerleri. (2000) araştırmalarının sonucuna göre, denetim komitelerinin bağımsız olması hem hileli hem de hileli olmayan beyanları azalttığı saptanmıştır.

Demir, B. K. (2023)'e göre, işletmelerin hileyi önlemek için dış denetimden ziyade iç denetime ihtiyaçları vardır. Bunun nedeni işletmelerin kendi işleyişlerini bilmeleri nedeniyle denetim sürecini daha iyi yönetebilecek olmalarıdır.

Bircan, N. G. (2013)'e göre, işletmelerde daha önce denetim ile ilgili çalışmalar yapılmaması ve denetim politikalarının, prosedürlerinin olmaması işletmelerin hile riski altında olduklarının farkında olmamalarına ve hile denetimin öneminin anlaşılamamasına neden olmuştur.

Erdem, Z. (2014), işletmelerde iç kontrol sisteminin iyi bir şekilde yürütmesi için bütün çalışanlara çeşitli eğitimler düzenlenerek iç kontrolün önemini fark etmeleri ve bilgilendirilmeleri gerektiğini öne sürmüştür.

Can, S. (2016), gelişen teknoloji ile kullanılan programların kendi içinde herhangi bir şüphe içeren durum olup olmadığı konusunda uyarıda bulunduğu bahsetmiştir. Ayrıca proaktif yaklaşımların kullanılmasında kişilik haklarının ve yasal sınırların dikkate alınarak hareket edilmesinden bahsetmiştir.

Yivli, M. (2021)'e göre, iç denetim yapılırken ulusal ve uluslararası mevzuatlarda herhangi bir değişiklik olup olmadığı dikkate alınmalıdır. Eğer değişiklik olduysa bu değişiklikler doğrultusunda gerekli kontroller sağlanmalıdır. Aksi halde kontrol eksikliği sonucunda işletmeye zarar veren sonuçlar ortaya çıkabilir.

2.2. 2012-2023 Yılları Arasında Gerçekleşen Skandallar

Tablo 2. 1. 2012-2023 Yılları Arasında Gerçekleşen Skandallar

Skandal	Hile Nedeni	Skandalı Gerçekleştiren	Tespit Edilme Yöntemi
Olympus Skandalı (2011-2012)	Şirketin finansal tablolarda bulunan zararlarını gizleyerek yatırım yapmaya devam etmesi ve zararlarının büyümesidir.	Şirket yönetimi tarafından gerçekleştirilmiştir.	Denetçiler tarafından tespit edilmiştir.
Libor Manipülasyon Skandalı (2012)	Barclays, Citigroup, HCBS, JPMorgan Chase, Royal Bank of Scotland ve UBS bankalarının İngiltere Finansal Denetim Otoritesi (FCA) ile döviz piyasasındaki faiz oranlarında manipülasyon yapmaları.	Barclays, Citigroup, HCBS, JPMorgan Chase, Royal Bank of Scotland ve UBS bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir.	Bankaların incelenmesi sonucu tespit edilmiştir.
Peregrine Financial Group Skandalı (2012)	Zimmete para geçirme	Şirket sahibi olan Russell Wasendorf Sr. tarafından gerçekleştirilmiştir.	Yapılan denetimler sonucunda tespit edilmiştir.
Ubs Skandalı (2012)	Şirketteki bazı çalışanların LIBOR'u manipüle etmesi.	Şirketteki çalışanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.	Yapılan denetimler sonucunda tespit edilmiştir.
Toshiba Skandalı (2014)	Şirketin kazançlarının manipüle edilmesi.	Şirket yönetimi tarafından gerçekleştirilmiştir.	Yapılan denetimler sonucunda tespit edilmiştir.
Volkswagen Emisyon Skandalı (2015)	Volkswagen'in laboratuvar emisyon testlerinde dizel motorlarda aldatıcı yazılım kullanarak emisyon değerlerini manipüle etmesidir.	Volkswagen Group tarafından gerçekleştirilmiştir.	Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı (EPA) tarafından tespit edilmiştir.
FIFA Yolsuzluk Skandalı (2015)	FIFA'daki bazı yetkililerin yolsuzluk yapmaları.	FIFA'da bulunan bazı yetkililer tarafından gerçekleştirilmiştir.	ABD Adalet Bakanlığı ve FBI tarafından tespit edilmiştir.

Panama Belgeleri Skandalı (2016)	Panama’da faaliyet gösteren Mossack Fonseca adlı hukuk şirketine ait yaklaşık 11.5 milyon adet gizli belgenin bulunması.	Panama’da faaliyet gösteren Mossack Fonseca adlı hukuk şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir.	Uluslararası Raştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu (ICIJ), Almanya’dan Sueddeutsche Zeitung, İngiltere’den BBC ve Guardian gibi 78 ülkede 107 medya kuruluşu ile gerçekleştirilen işbirliği sonucunda ortaya çıkmıştır.
Wells Fargo Hesap Açma Skandalı (2016)	Müşterilerin rızaları olmadan adlarına çek ve banka hesaplarının açılması.	Çalışanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.	ABD Tüketiciyi Koruma Bürosu tarafından tespit edilmiştir.
Steinhoff Muhasebe Skandalı (2017-2018)	Şirketin muhasebe kayıtlarındaki düzensizliklerinin ortaya çıkması.	Şirket yönetimi tarafından gerçekleştirilmiştir.	Yatırımcılar tarafından tespit edilmiştir.
Danske Banka Para Aklama Skandalı (2017-2018)	Bankanın Estonya şubesinde kara para aklama yapılması.	Danimarka’nın en büyük bankası Danske Bank tarafından gerçekleştirilmiştir.	ABD’nin ulusal güvenliğini tehdit ettiği ve teröre finansman sağladığı şüphesi ile yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir.
Goldman Sachs 1MDB Skandalı (2018)	Malezya eski Başbakanı Necip Rezak’ın fona ait 681 milyon doları zimmete geçirmesi.	Malezya eski Başbakanı Necip Rezak tarafından gerçekleştirilmiştir.	Gazeteciler tarafından tespit edilmiş ve haberi yapılmıştır.
Wirecard Muhasebe Skandalı (2020)	Şirket içerisinde finansal durum tablosu usulsüzlüğü, hesap tutarsızlıkları, kara para aklama ve hileli bir şekilde Hindistan’a para gönderilmesi gibi olayların gerçekleşmesi.	Çalışanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.	Ernst & Young (EY)’ın yaptığı denetimler ve Fianancial Times tarafından yapılan haber sonucunda tespit edilmiştir.
Signature Bank (2023)	Bankanın tutarlı ve güvenilir veriler sağlamamasından dolayı kapanması.	Banka yönetimi tarafından gerçekleştirilmiştir.	New York Finansal Hizmetler Departmanı tarafından yapılan denetimler sonucu tespit edilmiştir.

İncelenen skandallara bakıldığı zaman, 15 skandalın 7 tanesi şirket yönetimi, 4 tanesi çalışanlar ve geri kalanı ise eski Malezya Başbakanı ve Barclays, Citigroup, HCBS, JPMorgan Chase, Royal Bank of Scotland ve UBS bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Geçmişten günümüze kadar ki süre içerisinde hileli eylemler hep var olmuştur. Hileli eylemlerin tamamen önlenmesi imkansızdır, bunun sebebi insanoğlunun içinde her zaman kolay yoldan gelir elde etme, lüks yaşama isteği, üstlerinden daha iyi durumda olabilme gibi istekler var olmasından dolayı bunları elde etmek için her türlü risk alınmaktadır.

İşletmeler içerisinde hileli eylemleri engellemek tamamen imkansızdır ama önlemek için çeşitli önlemler alınabilmektedir. Bu önlemlerden en önemlisi işletmeler içerisinde denetim birimi oluşturmaktır. Bu birim sayesinde işletmelere ait finansal tablolar, işletmedeki yöneticiler ve çalışanlar düzenli olarak takip edilerek herhangi bir hileli eylemin gerçekleşmemesi sağlanabilmektedir. Ayrıca ihbar mekanizmalarının oluşturulması hileli bir eylem olduğunda tespit edilmesinde büyük önem sağlamaktadır. Bu gibi önlemler hem yöneticiler hem de çalışanlar için düzenli ve sağlıklı bir iş hayatı sağlamaktadır.

3. BÖLÜM

Bu bölümde, 2012-2022 yıllarında yayınlanan ACFE Raporları incelenmiş ve bu yıllar arasında karşılaştırma yapılmıştır.

3.1. 2012-2022 ULUSLARARASI SUİSTİMAL İNCELEME UZMANLARI BİRLİĞİ (ACFE) RAPORLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde ACFE tarafından 2012-2014-2016-2018-2020-2022 yıllarında hazırlanan raporların incelemesi yapılmış ve bu raporlar belirtilen tarihlerde gerçekleşen skandallar ele alınarak yorumlanmıştır. ACFE (Association of Certified Fraud Examiners- Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği), dünyanın en büyük hile karşıtı kurumu ve hileye karşı eğitimlerde önde gelen sağlayıcı olarak tanımlanır. ACFE tarafından “Mesleki Hile ve Suistimaller Üzerine Uluslar İçin Rapor” adı altında 1996 yılından itibaren iki yılda bir kapsamlı bir rapor yayımlanır.

ACFE Raporlarının hazırlanma aşaması verilerin toplanması, olayın analiz edilmesi, dolandırıcılık tiplerinin belirlenmesi, delillerin sunumu, uzmanlara sunulması, sonuç ve öneriler ve raporun sunulmasından oluşmaktadır. Bu rapordaki veriler ise, yaşanan şüpheli olayların belirlenerek bu olayların kaynağının araştırılması, çeşitli delillerin toplanması ve bu delillerin incelenmesi en son ise sunulması yöntemleri ile elde edilmektedir.

ACFE, iş ortamında dolandırıcılığı azaltır ve dolandırıcılıkla daha etkili bir şekilde mücadele etmek için gereken araçları sağlayarak dünya çapındaki dolandırıcılıkla mücadele topluluğunu eğiterek, birbirine bağlayarak ve destekleyerek halka profesyonel dürüstlük ve adalet konusunda güvence verir (ACFE, 2020).

ACFE, üyelerine profesyonel sertifika alma olanağı sunar. CFE tanımı, dünya çapında iş dünyası ve kamu kuruluşları tarafından tercih edilmekte ve dolandırıcılığı önleme ve tespit etme konusundaki uzmanlığın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (ACFE, 2020).

3.1.1. Kategori Bazında İş Suistimalleri

Tablo 3. 1. Kategori Bazında İş Suistimalleri

	Varlıkların Kötüye Kullanımı		Yolsuzluk		Finansal Tablo Suistimali	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp Tutarı (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp Tutarı (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp Tutarı (\$)
2012	86,7	120.000,00	33,4	250.000,00	7,6	1.000.000,00
2014	86,4	130.000,00	36,8	200.000,00	9,6	1.000.000,00
2016	83,5	125.000,00	35,4	200.000,00	9,6	975.000,00
2018	89	114.000,00	38	250.000,00	10	800.000,00
2020	86	100.000,00	43	200.000,00	10	954.000,00
2022	86	100.000,00	50	150.000,00	9	593.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, en çok kullanılan hile türü olan varlıkların kötüye kullanımı ise en yüksek vaka oranlarının olduğu suistimal olmasına rağmen maddi kayıp tutarı düşüktür. 2012 yılında %86,7 olan vaka oranı, 2014-2016 yıllarında düşüş yaşamış, 2018 yılında tekrar yükselmiştir. 2020-2022 yıllarında ise tekrardan düşüş yaşamıştır. Maddi kayıp tutarında ise 2012 ve 2022 yılları arasında düşüş yaşamıştır

İkinci en çok gerçekleşen vaka türü olan yolsuzluk ise, vaka oranı ortalama seyrederken 2020 ve 2022 yıllarında ani yükseliş yaşamıştır. Maddi kayıp tutarı ise varlıkların kötüye kullanımından yüksek, finansal tablo suistimalinden düşüktür.

Finansal tablo suistimalinin vaka oranı az olmasına rağmen maddi kayıp oranı diğer suistimallere göre daha fazladır. 2012 yılında %7,6 olan vaka oranı 2014 ve 2016 yıllarında %9,6 olarak sabit seviyede kalmış, 2018 ve 2020 yıllarına %10' a yükselmiş, 2022 yılında ise düşüş yaşayarak %9'a gerilemiştir. Maddi kayıp tutarı ise 2012-2014

yılları arası sabit kalmış, 2014-2018 yılları arasında düşüş, 2020 yılında tekrardan artmış ve 2022 yılında ise çok ani bir düşüş yaşamıştır.

Tablolardaki oranlamalara bakıldığı zaman oranların toplamının 100'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun sebebi bir şirket içerisinde bütün kategorilerin ele alınmasıdır.

3.1.2. Varlıkların Kötüye Kullanımı Alt Suistimalleri

Tablo 3. 2. Varlıkların Kötüye Kullanımı Alt Suistimalleri

Yıllar	Fatura Suistimali		Çek Tahrifatı	
	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp Tutarı (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp Tutarı (\$)
2012	24,9	100.000,00	11,9	143.000,00
2014	21	100.000,00	10,9	120.000,00
2016	22,2	100.000,00	11,4	158.000,00
2018	20	100.000,00	12	150.000,00
2020	20	100.000,00	10	110.000,00
2022	20	100.000,00	10	100.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre fatura suistimali ve çek tahrifatı en sık kullanılan suistimaller olarak belirlenmiştir.

Fatura suistimalinin vaka oranı çek tahrifatına göre oldukça yüksek olmasına karşın maddi kayıp tutarı düşüktür ve 2012-2022 yılları arasında da sabit bir şekilde ilerlemiştir.

Çek tahrifatı ise vaka oranları fatura suistimaline göre düşük olmasına rağmen maddi kayıp tutarı oldukça yüksektir.

3.1.3. Suistimal Türlerinin Tespit Süresi

Tablo 3. 3. Suistimal Türlerinin Tespit Süresi

Yıllar	Tespit Süresi	Suistimal Türü
2012	12 ay	Yazarkasa Ödemeleri
2012	12 ay	Nakdi Olmayan
2012	36 ay	Maaş Bordrosu
2014	12 ay	Nakdi Olmayan
2014	26 ay	Çek Tahrifatı
2016	13 ay	Yazarkasa Ödemeleri
2016	24 ay	Maaş Bordrosu
2018	12 ay	Yazarkasa Ödemeleri
2018	30 ay	Maaş Bordrosu
2020	13 ay	Nakdi Olmayan
2020	24 ay	Maaş Bordrosu
2020	24 ay	Çek Tahrifatı
2022	12 ay	Yazarkasa Ödemeleri
2022	12 ay	Nakdi Olmayan
2022	18 ay	Çek Tahrifatı

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloda en hızlı ve en yavaş tespit edilen suistimal türleri ele alınmıştır. Yıllara göre bakılırsa,

2012 yılında, 12 ay süre ile en hızlı tespit edilenler yazarkasa ödemeleri ve nakdi olmayan suistimal türleridir. En yavaş tespit edilen ise 36 ay ile maaş bordrolarında yapılan suistimallerdir.

2014 yılında, en hızlı tespit edilen 12 ay süre ile nakdi olmayan suistimal türleridir. En yavaş tespit edilen ise 26 ay süre ile çek tahrifatlarıdır.

2016 yılında, en hızlı tespit edilen 13 ay süre ile yazarkasa ödemeleri, en yavaş tespit edilen ise 24 ay süre ile maaş bordrolarında yapılan suistimallerdir.

2018 yılında, en hızlı tespit edilen 12 ay süre ile yazarkasa ödemeleri, en yavaş tespit edilen ise 30 ay süre ile maaş bordrolarında yapılan suistimallerdir.

2020 yılında, en hızlı tespit edilen 13 ay süre ile nakdi olmayan suistimal türleridir. En yavaş tespit edilen ise 24 ay süre ile çek tahrifatları ve yine 24 ay süre ile maaş bordrolarında yapılan suistimallerdir.

2012 yılında, 12 ay süre ile en hızlı tespit edilenler yazarkasa ödemeleri ve yine 12 ay süre ile nakdi olmayan suistimal türleridir. En yavaş tespit edilen ise 18 ay ile çek tahrifatı suistimalleridir.

2012 ve 2022 yılları arasında suistimallerin tespit edilme süreleri hızlanmıştır. Sadece 2018 yılında yavaşlana göstermiştir.

3.1.4. Suistimallerinin Tespit Yöntemi

Tablo 3. 4. Suistimallerinin Tespit Yöntemi

Yıllar	Vaka Oranı (%)	Suistimal Türü
2012	43,3	İhbar
2014	42,2	İhbar
2016	39,1	İhbar
2018	40	İhbar
2020	43	İhbar
2022	42	İhbar

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 6 yılda da en çok ihbar kaynağı yöntemi kullanılmıştır. Bu sebeple, 2012 yılında 43,3 olan oran, 2014 ve 2016 yıllarında düşüş yaşamış, 2016-2020 yıllarında tekrar yükselmiş ve 2022 yılında tekrardan düşüş yaşamıştır.

3.1.5. Tespit Yöntemine Göre Medyan Kayıp

Tablo 3. 5. Tespit Yöntemine Göre Medyan Kayıp

Yıllar	Maddi Kayıp (\$)	Tespit Yöntemi
2012	1.000.000,00	Polise Yapılan İhbarlar
2014	1.250.000,00	Polise Yapılan İhbarlar
2016	1.000.000,00	Polise Yapılan İhbarlar
2018	935.000,00	Polise Yapılan İhbarlar
2020	900.000,00	Polise Yapılan İhbarlar
2022	500.000,00	Polise Yapılan İhbarlar

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, hilelerin tespit edilmesinde en çok tercih edilmiş olan yöntem polise yapılmış olan ihbarlardır. Bu yöntemin maddi kaybı diğer tespit yöntemlerine göre daha fazladır. Buna sebep olarak, herhangi bir hileli eyleme maruz kalmış olan kişiler olayın profesyonel bir ekip tarafından çözülmesini tercih ettikleri düşünülmektedir. 2012-2014 yılları arasında maddi kayıpta artış, 2014-2022 yılları arasında ise ciddi bir azalma gerçekleşmiştir.

3.1.6. İhbar Kaynağı

Tablo 3. 6. İhbar Kaynağı

Yıllar	İhbar Oranı (%)	İhbar Kaynağı
2012	50,9	Çalışanlar
2014	49	Çalışanlar
2016	51,5	Çalışanlar
2018	53	Çalışanlar
2020	50	Çalışanlar
2022	55	Çalışanlar

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, şirketlerde ihbarlar en çok çalışanlar tarafından yapılmıştır. Şirket çalışanları birbirlerine hissettirmese de gizli bir rekabet içerisindedir. Birbirlerinin her davranışlarını takip etmekte ve açık aramaktadır. İhbar kaynağının en çok çalışanlar olmasının en büyük sebebi bu faktördür. Yıllara göre ise, ihbar oranında 2012-2014 yıllarında azalış, 2016-2018 yıllarında artış, 2020 yılında azalış ve 2022 yılında tekrar artış yaşanmıştır.

3.1.7. İhbar Hatlarının Etkisi

Tablo 3. 7. İhbar Hatlarının Etkisi

Yıllar	İhbar Hattı Olan Kurumlarda Vakaların Tespit Edilme Oranı (%)	İhbar Hattı Olmayan Kurumlarda Vakaların Tespit Edilme Oranı (%)
2012	50,9	34,6
2014	51	33,3
2016	47,3	28,2
2018	46	30
2020	49	31
2022	47	31

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tablodan yola çıkılarak, ihbar hatlarının kullanılmasının işletmeler için çok önemli olduğu sonucuna varılmıştır. İhbar hatları sayesinde 3.kişiler tarafından gözlemlenen bazı olaylar incelenerek herhangi bir risk olup olmadığı araştırılmakta ve sonuçlara bakılarak denetim konusunda çeşitli önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ihbar hattı olan kurumlarda vakaların tespit edilmesi, ihbar hattı olmayanlara göre daha yüksektir ve bu kurumlar için avantajlı bir seçenektir.

İhbar hattı olmayan işletmeler ise başka bildirim mekanizmalarına başvurmuşlardır. Yıllara göre bakılırsa, ihbar hattı olan kurumlarda vakaların tespit edilme oranı 2012-2014 yıllarında azalış, 2016-2020 yıllarında artış ve 2022 yılında tekrar azalış gerçekleştirmiştir. İhbar hattı olmayan kurumlarda vakaların tespit edilme oranı ise, 2012-2016 yıllarında azalış, 2018-2020 yıllarında artış ve 2022 yılında ise stabil olarak gerçekleşmiştir.

3.1.8. Mağdur Kurumlar

Tablo 3. 8. Mağdur Kurumlar

	Özel Şirketler		Kamu Şirketleri		Devlet		Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar		Diğer	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	39,3	200.000,00	28	127.000,00	16,8	100.000,00	10,4	81.000,00	5,5	75.000,00
2014	37,9	160.000,00	28,5	200.000,00	15,1	90.000,00	10,8	108.000,00	7,7	127.000,00
2016	37,7	180.000,00	28,6	178.000,00	18,7	109.000,00	10,1	100.000,00	5	92.000,00
2018	42	164.000,00	29	117.000,00	16	118.000,00	9	75.000,00	4	120.000,00
2020	44	150.000,00	26	150.000,00	16	100.000,00	9	75.000,00	5	100.000,00
2022	44	120.000,00	25	118.000,00	18	138.000,00	9	60.000,00	4	218.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, vaka oranının en çok olduğu kurum türü özel şirketlerdir. Bu sıralamayı kamu şirketleri, devlet, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer kuruluşlar takip etmektedir. Maddi kayıp ise özel şirketlerde ve kamu şirketlerinde, devlet, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer kuruluşlara göre daha yüksektir.

Yıllara göre baktığımızda özel şirketlerde vaka oranı, 2012-2016 yılları arasında düşüş yaşanmış, 2018 yılında oranı tekrar artmış ve 2020- 2022 yılları arasında stabil olarak devam etmiştir. Maddi kayıp tutarı ise, 2012-2014 yılları arasında düşüş gerçekleştirmiş, 2016'da tekrar artan kayıp 2018-2022 yılları arasında tekrar düşüş gerçekleştirmiştir.

Kamu şirketlerinde vaka oranı, 2012-2018 yılları arasında artış göstermiş, 2020-2022 yılları arasında ise düşüş gerçekleştirmiştir. Maddi kayıp tutarı ise, 2012-2014 yılları arasında artış, 2016-2018 yılları arasında düşüş, 2020 yılında artan oran 2022 yılında tekrar düşüş gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda, bu şirketlerdeki denetimlerin artırıldığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Devlet kurumlarında vaka oranı, 2012-2014 yılları arasında düşüş, 2016'da artış, 2018 ve 2020 yıllarında düşüş, 2022 yılında ise tekrar artış gerçekleştirmiştir. Maddi kayıp tutarı ise, 2012-2014 yılları arasında düşüş, 2016'da artan oran 2018'de de artış, 2020 yılında düşüş ve 2022 yılında ani bir artış gerçekleştirmiştir. Buna bağlı olarak, devlet kurumlarına yapılan denetimlerde azalma olduğu ve denetimlerin artırılması gerektiğinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda vaka oranı, 2012-2014 yılları arasında artan, 2016'da azalmaya başlayan oran 2018-2022 yılları arasında stabil olarak devam etmiştir. Maddi kayıp tutarı ise, 2012-2014 yılları arasında artış, 2016-2022 yılları arasında ise azalış gerçekleştirmiştir.

3.1.9. Kurumun Çalışan Sayısına Göre Büyüklüğü

Tablo 3. 9. Kurumun Çalışan Sayısına Göre Büyüklüğü

	<100		100-999		1.000-9.999		10.000+	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	31,8	147.000,00	19,5	150.000,00	28,1	100.000,00	20,6	140.000,00
2014	28,8	154.000,00	23,6	128.000,00	27,9	100.000,00	19,8	160.000,00
2016	30,1	150.000,00	21,7	186.000,00	27,7	100.000,00	20,5	150.000,00
2018	28	200.000,00	22	100.000,00	26	100.000,00	24	132.000,00
2020	26	150.000,00	23	120.000,00	27	100.000,00	25	140.000,00
2022	22	150.000,00	24	100.000,00	29	100.000,00	25	138.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 2012-2020 yılları arasında 100 kişiden az çalışanı olan şirketlerde vaka oranı, 10.000 kişiden fazla çalışanı olan şirketlerden daha fazla olduğu görülmüştür. Fakat 2022 yılında bu oran tersine dönerek 100 kişiden az çalışanı olan şirketlerdeki vaka oranı, 10.000 kişiden fazla çalışanı olan şirketlerden daha az olduğu sonucuna varılmıştır.

Maddi kayıp tutarları yaklaşık olarak benzer olmasına rağmen 100 kişiden az çalışanı olan şirketlerde yapılan suistimallerin maddi kayıp tutarı o şirketlere daha yüklü bir miktar olarak yansımaktadır.

3.1.10. Mağdur Kuruluşların Büyüklüğü Açısından Suistimal Türleri

Tablo 3. 10. Mağdur Kuruluşların Büyüklüğü Açısından Suistimal Türleri

	Fatura Suistimali		Yolsuzluk		Çek Tahrifatı		Aşırma		Nakdi Olmayan		Harcama Suistimali		Bordro Suistimali	
Yıllar	Vaka Oranı (%)													
	<100	100+	<100	100+	<100	100+	<100	100+	<100	100+	<100	100+	<100	100+
2012	32,2	22,2	27,9	34,9	22,4	7,6	20,7	12,1	15,1	18	17,3	13,7	14,2	7,6
2014	28,7	20,3	33	39,5	22,1	6,8	17	10,2	18,1	22,8	16,5	13,1	16,5	8,2
2016	27,1	20,9	29,9	40,2	20,1	8,4	19,9	8,9	18,8	19,3	16,7	13,9	14	6,3
2018	29	18	32	43	22	8	20	8	16	22	21	11	13	5
2020	30	17	38	47	22	6	15	9	16	19	20	13	17	7
2022	13	19	24	54	10	8	9	8	9	19	7	11	8	8

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 2012 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü fatura suistimali, en az vaka oranına sahip olan ise bordro suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise çek tahrifatı ve bordro suistimalidir.

2014 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü yolsuzluk, en az vaka oranına sahip olan ise harcama suistimali ve bordro suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise çek tahrifatıdır.

2016 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü yolsuzluk, en az vaka oranına sahip olan ise bordro suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise bordro suistimalidir

2018 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü yolsuzluk, en az vaka oranına sahip olan ise bordro suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise bordro suistimalidir

2020 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü yolsuzluk, en az vaka oranına sahip olan ise aşırma suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise çek tahrifatıdır.

2022 yılında 100'den az çalışanı olan kurumlardaki en yüksek vaka oranına sahip olan suistimal türü yolsuzluk, en az vaka oranına sahip olan ise harcama suistimalidir. 100'den fazla çalışanı olan kurumlarda ise en yüksek vaka oranı olan suistimal türü yolsuzluk, en az olan ise çek tahrifatı, aşırma ve bordro suistimalidir.

3.1.11. Kurumların Sektörü

Tablo 3. 11. Kurumların Sektörü

	2012		2014		2016		2018		2020		2022	
Sektörler	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Sayısı	Maddi Kayıp (\$)
Madencilik	9	500.000,00	13	900.000,00	20	500.000,00			26	475.000,00		
Eğitim	88	36.000,00			132	62.000,00			82	65.000,00		
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	229	232.000,00	244	200.000,00	368	192.000,00	366	110.000,00	386	100.000,00	351	100.000,00
İletişim ve Basılı Yayın			15	50.000,00			24	525.000,00				
Perakende							108	50.000,00				
Gıda Hizmeti ve Konaklama											52	55.000,00
Emlak											41	435.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, madencilik tüm yıllarda en çok maddi kaybın yaşandığı sektördür. Vaka sayısı açısından ise çok yüksek değildir.

Bankacılık ve finansal hizmetler ise en çok vaka sayısının yaşandığı sektördür. maddi kayıp olarak çok yüksek değildir. Ayrıca 2014 ve 2022 yılları arasında ise düşüş yaşanmıştır

Bu verilere göre, 2012-2022 yılları arasında en çok vaka sayısı olan sektör bankacılık ve finansal hizmetler sektörü iken, maddi kaybın en çok olduğu sektör 2014-2016 ve 2020 yıllarında madencilik, 2018 yılında iletişim ve basını yayın, 2022 yılında ise emlak sektörüdür.

3.1.12. Mağdur Kuruluşlarda Suistimalle Mücadele Kontrolleri

Tablo 3. 12. Mağdur Kuruluşlarda Suistimalle Mücadele Kontrolleri

	Suistimalle Mücadele Kontrolleri				
Yıllar	Finansal Raporların Dış Denetimi	Davranış Kuralları	İç Denetim Birimi	Finansal Raporların Yönetim Onayı	Finansal Tablo İç Kontrolünün Bağımsız Denetimi
	Vaka Oranı (%)				
2012	80,1	78	68,4	68,4	67,5
2014	81,4	77,4	70	65,2	65,2
2016	81,7	81,1	73,7	71,9	67,6
2018	80	80	73	72	67
2020	83	81	74	73	68
2022	82	82	77	74	71

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, finansal tabloların dış denetimi en çok tercih edilen suistimalle mücadele kontrol yöntemidir. Bu, denetim bağımsız bir dış denetçi tarafından yapılmaktadır.

Davranış kuralları, işletmede çalışan bireylerin işletmenin etik kurallarına uygun olarak hareket edip etmedikleri hakkındadır. Eğer bir bireyde etik dışı bir davranış veya normalde uyguladığı hareketlerin dışında bir hareket gözlemlendiğinde bu durum tehdit olarak algılanabilir.

İç denetim birimi, işletmelerde olması zorunlu olmayan ama olması durumunda herhangi bir suistimali erkenden tespit etmek için büyük önem arz eden bir birimdir.

İşletmede finansal raporların yönetim onayı olması, bu raporların üzerinde herhangi bir oynama yapılmadığı veya rapordaki kalemler üzerinde herhangi bir suistimal bulunmadığının yönetim tarafından tasdiklenmesi ve kontrol mekanizmasının olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Finansal tablo iç kontrollerinin bağımsız denetim ise, işletmede iç kontrol olmasına rağmen finansal tabloların bu kontrolden geçmesini yanı sıra bağımsız bir denetçi tarafından da incelenerek doğruluğunun tasdik edilmesi yöntemidir.

3.1.13. Suistimali Kolaylaştıran Kontrol Zayıflıkları

Tablo 3. 13. Suistimali Kolaylaştıran Kontrol Zayıflıkları

	İç Kontrol Eksikliği	Yönetim Kontrolü Eksikliği	Mevcut İç Kontrollerin Yetersizliği	Zayıf Üst Yönetim Desteği	Gözetim Görevindeki Personelin Yetkin Olmaması	Diğer
Yıllar	Vaka Oranı (%)					
2012	35,3	18,7	19,4	9,1	7,3	2,2
2014	32,2	20	18,9	8,4	7,1	4,9
2016	30,3	20,3	20,1	9,5	6,1	5,9
2018	32	19	18	9	8	5
2020	32	18	18	10	6	6
2022	29	16	20	10	8	7

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Bir işletmede herhangi bir kontrol mekanizmasının olmaması bu işletmedeki çalışanların veya yöneticileri şirketin aleyhine davranmalarına davetiye çıkarmaktadır. Bunu önlemek için işletmelerin en az ayda bir kere hem finansal tablolar açısından hem de yönetsel açıdan kontrolden geçmeleri gerekmektedir.

Tabloya göre, şirketler içerisinde en çok iç kontroldeki eksiklikler göze çarpmaktadır. İç kontrol, şirketlerde gerçekleşen eylemlerin erkenden tespit edilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. O nedenle şirketlerde sağlıklı bir iç kontrol ekibinin bulunması o şirketler için büyük avantaj sağlamaktadır.

3.1.14. Suistimalcinin Konumu

Tablo 3. 14. Suistimalcinin Konumu

	Çalışan		Yönetici		Sahip/Üst Düzey	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	41,6	60.000,00	37,5	182.000,00	17,6	573.000,00
2014	42	75.000,00	36,2	130.000,00	18,6	500.000,00
2016	40,9	65.000,00	36,8	173.000,00	18,9	703.000,00
2018	44	50.000,00	34	150.000,00	19	850.000,00
2020	41	60.000,00	35	150.000,00	20	600.000,00
2022	37	50.000,00	39	125.000,00	23	337.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Araştırmaya göre, çalışan kişinin mevkisi arttıkça yaşanan maddi kaybın da arttığı tespit edilmiştir. Yani üst düzey çalışan veya şirket sahibi tarafından yapılan suistimalin maddi kaybı, normal bir çalışanın yaptığı suistimalin maddi kaybından daha fazladır.

Tabloya göre ise, çalışanların vaka oranı daha yüksek olmasına rağmen maddi kayıp tutarları ortalama bir seviyededir. Fakat üst düzey çalışan veya şirket sahipleri tarafından yapılan vakaların oranı oldukça düşük olmasına rağmen maddi kayıp tutarı çok fazladır.

Ayrıca yine araştırmaya göre, üst düzey çalışan ve şirket sahipleri tarafından yapılan suistimalin tespit edilmesi daha geç yani 24 ayda olmaktadır, normal bir çalışanın suistimalinin tespiti 12 ayda yapılmaktadır.

3.1.15. Suistimalcinin Yaşı

Tablo 3. 15. Suistimalcinin Yaşı

	<26		26-30		31-35		36-40		41-45		46-50		51-55		56-60		>60	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	5,8	25.000,00	9,8	50.000,00	16,1	100.000,00	18	150.000,00	19,6	183.000,00	13,5	200.000,00	9	600.000,00	5,2	232.000,00	3,1	250.000,00
2014	5,2	15.000,00	9,6	60.000,00	16,1	120.000,00	19,3	127.000,00	19,3	270.000,00	13,7	265.000,00	9,4	321.000,00	5,2	428.000,00	2,2	974.000,00
2016	4,6	15.000,00	10,5	50.000,00	15,6	100.000,00	20	100.000,00	19,4	250.000,00	14,8	250.000,00	8,2	280.000,00	4,5	258.000,00	2,5	630.000,00
2018	5	23.000,00	10	40.000,00	15	100.000,00	19	100.000,00	19	200.000,00	14	250.000,00	9	237.000,00	6	480.000,00	3	355.000,00
2020	4	20.000,00	10	65.000,00	16	80.000,00	19	150.000,00	18	141.000,00	14	213.000,00	8	207.000,00	6	400.000,00	3	575.000,00
2022	5	40.000,00	10	36.000,00	15	80.000,00	20	100.000,00	19	185.000,00	14	200.000,00	9	300.000,00	5	347.000,00	3	800.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 36-40 ve 41-45 aralığındaki yaş gruplarında vaka oranı diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. maddi kaybın en çok olduğu yaş grupları ise, 46-50, 51-55, 56-60 ve 60 üzeri olan gruplardır. Buna göre yaş arttıkça maddi kayıpların yükseldiğini, bunun sebebinin ise yıla bağlı olarak edinilen deneyim ve bilgi olarak düşünülebilmektedir.

3.1.16. Suistimalcinin Cinsiyeti

Tablo 3. 16. Suistimalcinin Cinsiyeti

	Kadın		Erkek	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	35	91.000,00	65	200.000,00
2014	33,2	83.000,00	66,8	185.000,00
2016	31	100.000,00	69	187.000,00
2018	31	89.000,00	69	156.000,00
2020	28	85.000,00	72	150.000,00
2022	27	100.000,00	73	125.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 6 yılda da vaka oranı incelendiğinde suistimaller en çok erkekler tarafından yapılmıştır. Maddi kayıp en çok erkekler tarafından gerçekleştirilmiştir. Fakat 2022 yılında kadınlar tarafından yaratılan maddi kaybın ani bir artış göstermesine sebep olarak kadınların iş hayatına aktif olarak katılarak teknik bilgilere sahip olmaları düşünülmektedir.

3.1.17. Suistimalcinin Eğitim Düzeyi

Tablo 3. 17. Suistimalcinin Eğitim Düzeyi

	Yüksek Lisans		Lisans		Üniversite Devam Ya Da Terk		Lise Ve Altı	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	16,9	300.000,00	36,9	200.000,00	20,5	125.000,00	25,3	75.000,00
2014		210.000,00		200.000,00		101.000,00		82.000,00
2016	13,2	300.000,00	47,3	200.000,00	16,5	120.000,00	22,5	90.000,00
2018	14	230.000,00	47	160.000,00	15	130.000,00	24	7.000,00
2020	15	200.000,00	49	175.000,00	14	150.000,00	22	80.000,00
2022	18	135.000,00	47	150.000,00	16	115.000,00	20	65.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, 5 yılda da eğitim düzeyi lisans olanların herhangi bir suistimali gerçekleştirme oranları diğer eğitim düzeylerine sahip olanlara göre daha yüksektir.

Maddi kayıp incelendiğinde, yüksek lisans derecesine sahip kişilerin yarattığı zarar diğer eğitim düzeylerindeki kişilere göre daha yüksek orandadır. Bu rakamlar suistimali gerçekleştiren kişilerin diğer eğitim düzeylerine göre daha fazla teknik bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca kişilerin bulunduğu pozisyonlar da bu rakamlarda büyük rol oynamaktadır.

3.1.18. Suistimalcinin Görev Yeri

Tablo 3. 18. Suistimalcinin Görev Yeri

	Üst Yönetim		Finans		Yönetim Kurulu		Muhasebe		Operasyon	
Yıllar	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)	Vaka Oranı (%)	Maddi Kayıp (\$)
2012	11,9	500.000,00	3,7	250.000,00	1,4	220.000,00	22	183.000,00	17,4	100.000,00
2014	11,8	680.000,00	5,2	500.000,00	1	500.000,00	17,4	150.000,00	15,3	100.000,00
2016	10,9	850.000,00	4,5	234.000,00	1,2	360.000,00	16,6	197.000,00	14,9	105.000,00
2018	11	729.000,00	6	156.000,00			14	212.000,00	14	212.000,00
2020	12	596.000,00	5	100.000,00	2	750.000,00	14	200.000,00	15	72.000,00
2022	11	500.000,00	5	160.000,00	3	500.000,00	12	155.000,00	15	74.000,00

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Yapılan araştırmaya göre, vakaların en çok görüldüğü departmanlar muhasebe departmanı ve operasyon departmanıdır.

Muhasebe departmanında görülen vakaların oranında 2012 ve 2022 yılları arasında azalış yaşanmıştır.

Operasyon departmanında görülen vakaların oranında ise 2012 ve 2018 yılları arasında azalış yaşandığı, 2020 yılında ise tekrar artışa geçtiği ve 2022 yılında ise stabil olarak devam ettiği gözlemlenmiştir.

Maddi kaybın en çok olduğu departmanlar ise, üst yönetim, finans ve yönetim kuruludur. Üst yönetimdeki kaybın fazla olmasının sebeplerine örnek olarak yönetimdekilerin zimmete para geçirme, finansal tablolarla oynama gibi suistimaller verilebilmektedir.

3.1.19. Suistimalciler Tarafından Sergilenen Davranışsal Kırmızı Bayraklar

Tablo 3. 19. Suistimalciler Tarafından Sergilenen Davranışsal Kırmızı Bayraklar

	Gelirin Üzerinde Yaşam Tarzı	Finansal Zorluklar	Tedarikçi/Müşterilerle Aşırı Samimi İlişkiler	Kontrol Sorunları, Sorumluluk Paylaşmada İsteksizlik	Çıkarıcı Davranış	Boşanma/Aile Problemleri
Yıllar	Vaka Oranı (%)					
2012	35,6	27,1	19,2	18,2	14,8	14,8
2014	43,8	33	21,8	21,1	18,4	16,8
2016	45,8	30	20,1	15,3	15,3	13,4
2018	41	29	20	15	13	14
2020	42	26	19	15	13	12
2022	39	25	20	13	10	11

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Kırmızı bayraklar, suistimali gerçekleştiren kişinin davranışlarındaki veya yaşam tarzındaki değişiklikleri tespit ederek sonuca ulaşmada yardımcı olur. Çeşitli gözlemler ve incelemeler yapılarak şirketteki çalışanların veya yöneticilerin herhangi bir kırmızı bayrak içerebilecek davranışta bulunup bulunmadığı anlaşılabilmektedir.

Tabloya göre, gelirin üzerinde yaşam tarzına düşkün olan bireylerin suistimal gerçekleştirme oranları diğer etkenlere göre daha fazladır. Bunun nedeni insanların içgüdü olarak lüks bir yaşantı içerisinde bulunmak istemeleridir. Finansal zorluklara bakıldığı zaman ise, suistimal gerçekleştirme oranları sıralamasında ikinci en yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak çalışanların maaşlarının yeterli gelmemesi, herhangi bir borç içinde olunması gibi örnekler verilebilmektedir.

Tablodaki oranlara genel olarak bakıldığında ise, 2012-2022 yılları arasındaki vaka oranlarında düşüş görülmektedir. Bunun sebebi olarak işletme içerisindeki denetimler, yöneticilerin anlayışlı davranarak çalışanlarının performanslarını etkileyecek olumsuz durumlarda onlara destek olmaları ve bu durumun çalışanların hile eylemde bulunmalarındaki etkisini azaltması gibi etkenler düşünülmektedir.

3.1.20. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakalar

Tablo 3. 20. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakalar

	İntikal Ettirilen	İntikal Ettirilmeyen
Yıllar	Vaka Oranı (%)	
2012	65,2	34,8
2014	60,9	39,1
2016	59,3	40,7
2018	58	42
2020	59	41
2022	58	42

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tablodaki 6 yıl ele alındığında, savcılığa en çok intikal ettirilen vaka oranı 2012 yılındandır. 2022 yılına doğru bu oranlarda düşüş gerçekleşmiştir.

Savcılığa intikal ettirilmeyenler ise 2012-2016 yıllar arasında artış yaşamıştır.

Savcılığa intikal ettirilen vakaların azalış göstermesi ve intikal ettirilmeyenlerin artış göstermesinin sebebi olarak şirketlerin itibarlarını düşünerek şirket içinde yaşanan olayların dışarıya duyulmasının aza indirilmesi düşünülebilir.

3.1.21. Savcılığa İntikal Eden Vakaların Sonuçları

Tablo 3. 21. Savcılığa İntikal Ettirilen Vakaların Sonuçları

	Suistimalcinin Suçu Kabullenmesi	Mahkemece Suçlu Bulunması	Kovuşturmayaya Yer Olmaması	Beraat
Yıllar	Vaka Oranı (%)			
2012	55,6	16,4	19,2	1,5
2014	56,5	18,2	15,4	0,9
2016	56,8	19,6	13,3	2,3
2018	53	20	18	1
2020	56	23	12	2
2022	44	22	17	10

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya göre, savcılığa intikal eden vakaların çoğu suistimali yapan kişinin suçunu kabullenmesi ile sonuçlanmıştır. Bunun sebebi, denetçi ve avukatların topladığı kanıt niteliğindeki ipuçları ve eylemi gerçekleştiren kişinin psikolojik olarak kendini ötürü hissederek itiraf etmesi olarak düşünülmektedir.

3.1.22. Türkiye’deki Vaka Sayıları

Tablo 3. 22. Doğu Avrupa ve Batı/Orta Asya Bölgesi’ndeki Genel Vaka Sayısı ve Türkiye’deki Vaka Sayısı

Yıllar	Doğu Avrupa ve Batı/Orta Asya Bölgesi’ndeki Genel Vaka Sayısı	Türkiye’de Vaka Sayısı
2012	204	11
2014	78	13
2016	98	15
2018	86	13
2020	95	13
2022	78	8

Kaynak: ACFE (2012), ACFE (2014), ACFE (2016), ACFE (2018), ACFE (2020), ACFE (2022).

Tabloya bakıldığında, Türkiye'nin de içinde yer aldığı Doğu Avrupa ve Batı/Orta Asya Bölgesi'ndeki vakaların ihbar edilmesinde 2012-2014 yılları arasında ani bir azalma gerçekleşmiştir. Bu azalma 2022 yılına kadar dalgalı bir şekilde devam etmiştir.

Türkiye'de ise 2012-2016 yılları arasında vakaların ihbarında bir artış gerçekleşmiştir. Fakat bu artış daha sonra azalarak 2022 yılına gelmiştir. Vakaların ihbarında gerçekleşen düşüşlerin sebebi olarak şirketlerin bulundukları sektördeki itibarlarının zedelenmemesi için maruz kaldıkları bazı olayların üzerini örtmeye çalışmaları düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, dünya çapında yer alan bütün işletmelerdeki yöneticilere, çalışanlara, denetçilere veya çeşitli hileli eylemler ile karşı karşıya kalabilme ihtimali olan herkese yol göstermesi ve örnek olması amacıyla yapılmıştır. 2012-2023 yıllarında yaşanılmış olan skandallardan örnekler anlatılarak benzer durumlarla karşı karşıya kalındığında neler yapılması gerektiği konusunda yön gösterilmesi ve ACFE tarafından yayınlanan raporların sonucunda ise işletme içerisinde nasıl bir yol izleneceği konusunda bilgilendirme yapılması amaçlanmıştır.

Hile, yapan kişinin kendi çıkarlarını düşünerek maddi ve manevi zarar vermek amacıyla gerçekleştirdiği kasıtlı olarak yapılan eylemlerdir. Hata ise, verilen zararın bilmeden ve yanlışlıkla gerçekleştirilmesidir. Bu iki eylem de maddi ve manevi zarara neden olurken hilenin yarattığı zarar, hataya göre daha fazla olmaktadır. Hatanın fark edilmesi daha kolay iken hilenin ortaya çıkması çeşitli yöntemlerle engellenerek daha zor olmakta ve tespiti uzun yıllar sürmektedir.

Yapılan araştırmalara göre, hilenin en çok çalışanlar tarafından yapıldığı sonucuna varılmıştır. Buna kişilerin çeşitli hırsları, borçları, kendini tatmin etme duygusu, kolay yoldan zengin olma düşüncesi gibi neden verilebilmektedir.

Denetim, işletmelerin finansal tablolarının ve finansal verilerinin denetçiler tarafından incelenmesidir. Düzenli denetimlerin yapılması şirket için çok önemlidir, çünkü yöneticilere şirket içinde ters giden bir durumun olup olmadığı yönünde çeşitli sunumlar yapılarak bilgi verilmektedir.

Hile denetimi ise, yöneticiler ya da denetçiler tarafından finansal tablolara bakılması sonucu işletme içinde ters giden bir durum olduğu düşüncesiyle yapılan denetimlerdir. Hile denetimi, sürekli yapılan bir denetim türü değildir. Sadece işletme içerisinde herhangi bir hile içeren durumun hakkında duyulan şüpheler sonucunda yapılmaktadır.

İşletmede hile içeren bir durum olup olmadığı kırmızı bayraklar yöntemi kullanılarak da ortaya çıkarılmaktadır. Mesela çalışanların davranışlarında veya yaşam tarzlarındaki önemli ölçüde fark edilen değişimler o kişilerin hileli bir eylem gerçekleştirdikleri

hakkındaki sinyaller olabilmektedir. Bu sinyaller göz önüne alınarak hileli bir durum olup olmadığı tespit edilebilmektedir.

Çalışmanın 2. bölümünde yer alan skandallar dünya çapında büyük yankılar uyandıran ve finansal etkilerinin gözle görülebilir etkiye sahip olan skandallardan seçilmiştir. Bu skandallar ACFE Raporlarındaki verilere göre incelenmiştir. İncelenen skandallara bakıldığı zaman, 15 skandalın 7 tanesi şirket yönetimi, 4 tanesi çalışanlar ve geri kalanı ise eski Malezya Başbakanı ve Barclays, Citigroup, HCBS, JPMorgan Chase, Royal Bank of Scotland ve UBS bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir.

3. bölümde yer alan ACFE Raporlarına göre, en çok karşılaşılan suistimler varlıkların kötüye kullanımı, yolsuzluk ve finansal tablo suistimleridir. Bu suistimlerdeki vaka oranlarındaki artış - azalışlar ve maddi kayıp tutarlarındaki yine mevcut olan artış -azalışlar yıllar içerisinde gerçekleşmiş skandallarla bağdaştırılmaktadır. Buna ek olarak ülkelerdeki ekonomik gidişatlar işletmelerdeki çalışanlara ve yöneticilere etki ettiğinden dolayı onları çeşitli suistimallerle kolay yoldan kazanç elde etmeye yöneltmektedir.

Yapılan hileli eylemlerin tespit edilme süreleri teknolojik gelişmelere, bilgiye ve hile türlerine bağlı olarak artıp azalmaktadır. Raporlara göre, genellikle en hızlı 12 ay en yavaş ise 36 ay olarak tespit süreleri değişmektedir.

İşletmelerde suistimler en çok ihbar yöntemi kullanılarak tespit edilmektedir. Bunun nedeni çalışandan kaynaklanan bir eylem diğer çalışanlar tarafından kolaylıkla fark edilerek veya yöneticiden kaynaklanan bir eylemin diğer ortaklar veya çalışanlar tarafından fark edilerek ilgili kişilere bildirilmesi olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca ihbar çeşitlerinden de en çok polise yapılan ihbarlar kullanılmaktadır, çünkü herhangi bir suistimale maruz kalmış kişiler olayın profesyoneller tarafından çözülmesini tercih etmektedirler.

İşletmelerde ihbarların kaynağı genellikle çalışanlardır. Bunun sebebi çalışanların kendi aralarında rekabet içerisinde olmaları veya yine çalışanların yöneticilerinin sahip olduğu maddi - manevi kaynaklara ve yaşantılarına karşı duydukları özenme duygusu ile hareket edilmeleridir.

Özel şirketler, kamu şirketleri, devlet, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer kuruluşlar incelendiğinde en çok hileli eylemlerin gerçekleştiği kurum özel şirketlerdir. Bunun sebebi özel şirketlerin diğerlerine göre daha rahat hileli eylem gerçekleştirilebilmesi için uygun ortamın bulunmasıdır.

Sektörlere bakıldığında genel olarak en çok bankacılık ve finansal hizmetler sektöründe hileli eylem gerçekleştirilmektedir. Bunun nedeni, çalışanların ve yöneticilerin sürekli para ve finansal tablolar, banka hesapları ile iç içe halinde olmalarıdır.

En çok suistimalle mücadele kontrolü olarak finansal raporlara yapılan dış denetim tercih edilmektedir. İç kontrolde bulunan eksiklikler ise suistimalin gerçekleşmesini kolaylaştıran en büyük etkenlerden birisidir. Bu nedenle işletmelerde iç kontrol yapısının olması bunun herhangi bir hileli eylemin gerçekleşmesinin önüne geçilmesinde büyük önem taşımaktadır.

En çok hileli eylem gerçekleştirenler çalışanlardır. Bunun sebebi olarak kolay yoldan para kazanma, lüks bir yaşantı sürme isteği vb. örnekler verilebilmektedir.

Yapılan tüm bu araştırmalar sonucunda, hilenin hayatın her alanında var olduğu ve tamamen önlenmesinin imkansız olduğu, sadece alınabilecek çeşitli önlemler ile yaşanan zararın maddi ve manevi olarak azaltılabileceği mümkün olmaktadır. Bunun için alınması tavsiye edilen önlemler olarak, şirket yöneticilerinin düzenli kontrolleri, toplantıları ve denetimleri ile hilenin en aza indirilmesi sağlanabilir. Şirket yöneticilerinden birinin yaptığı hile ise yine düzenli denetimler sonucunda tespit edilebilir. Bilgisayardaki verilerde herhangi bir hile olmaması için düzenli olarak bilgi işlem uzmanı ile bilgisayar kontrolleri yapılmalıdır. Ürün alım-satımı yapan bir işletme ise düzenli olarak alınan veya satılan malların sayımı yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abdullahi, R. and Mansor, N. (2015). *Fraud Triangle Theory and Fraud Diamond Theory. Understanding the Con- vergent and Divergent For Future Research*. International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, s.38-45.
- ACFE (2012). <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/2012-report-to-nations.ashx>
- ACFE (2014). <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/2014-report-to-nations.ashx>
- ACFE (2016) .<https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/2016-report-to-the-nations.ashx>
- ACFE (2018). <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/acfepublic/2018-report-to-the-nations.pdf>
- ACFE. (2020). <https://www.acfe.com/fraud-resources/report-to-the-nations-archive>
- ACFE (2022). <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/>
- Ağralıoğlu, O. (2022). *Yönetim Organı Bulunmayan Anonim Şirketler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akçay, S. ve Uysal, M. (2019). *Hile Denetimi İle Bağımsız Denetim Arasındaki İlişkinin Boyutları*. Turkish Studies, 14(2), 49-65.
- Akdemir, Ç. (2010). *İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerini Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Altıntaş, T. (2019). *WEWORK: Bir İlk Halka Arz Vak'ası*. Y. Selvi (Ed), Vak'alar 2019 (17-21). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü.
- Ataman, B. ve Aydın, R. (2017). *Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. Marmara Business Review. 2(1).
- Atasel, O., Y. (2022). *Wells Fargo Vak'ası*. L. Kavut (Ed), Vak'alar 2022 (83-93). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü.

- Aydoğan, S. D. (2016). *Türkiye'de Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. ICAFR 16 Özel Sayısı, 771-785.
- Babuşçu, Ş. (2023). *Silvergate Bank ile Signature Bank'ın Batış Hikayeleri ve Göze Çarpanlar*. Politikyol.
- <https://www.politikyol.com/silvergate-bank-ile-signature-bankin-batis-hikayeleri-ve-goze-carpanlar/>
- Badeli, M., B. (2019). *Şirketlerde Hile Denetimi ve Hileyi Önlemeye Yönelik Proaktif Yaklaşımlar*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Batı, M. (2022). *Muhasebe Hileleri ve Vergiden Kaçınma* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Baykal, A. (2006). *Veri Madenciliği Uygulama Alanları*. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 7, 95-107.
- Bayrakdar, M. (2019). *Muhasebe Hata ve Hilelerinin Muhasebe Bilgi Sistemi Üzerinde Etkileri ve Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hilelerine Bakış Açılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Sivas Örneği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Bile, H. (2018). *Muhasebe Hilelerine Yönelik Algı Farkları*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Bircan, N., G. (2013). *Kar Amaçsız İşletmelerde Hile Denetimi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bozkurt, N. (2000). *Muhasebe Denetimi* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Can, F. (2021). *Türkiye'de Bağımsız Denetim: Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Can, S. (2016). *İş Suistimallerinin Sebepleri ve Önleme Yöntemlerine Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İstanbul.

- Ceylan, T. (2013). *Muhasebe Hileleri ve Denetim Sürecinde Muhasebe Hilelerini Tespitine Yönelik Belirtiler*. Vergi Raporu Dergisi, 165.
- Çatıkkaş, Ö., Çalış, Y. E. (2010). *Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar*. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 45, 146-156.
- Çavuş, P. (2021). *Muhasebe Denetiminde Kanıt Toplama Tekniklerinin Bağımsız Denetim Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, T. (2010). *Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma*. Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Demir, B., K. (2023). *Türkiye’de 2005-2020 Yılları Arasında Hile Denetim Alanında Yayımlanan Lisansüstü Tezlere Yönelik İçerik Analizi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dereköy, F. (2020). *Muhasebe Manipülasyonları: Toshiba Vakası*. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 85, 91-110.
- DiNapoli, T., P. (2010). *Red Flags for Fraud*. State of New York Office of the State Comptroller, USA.
- Doğan, Z. ve Ceylan, A., H. (2021). *Aile İşletmelerine Özgü Hile Belirtileri ve Alınan Önlemlerin Tespitine İlişkin Bir Alan Araştırma*. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 6(5), 300-324.
- Dumanoğlu, S. (2005). *Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi*. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 347-358.
- Durak, M. (2019). *Elektronik Ticarete Hile Denetimi ve Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Durmaz, Ş. (2019). *ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler*. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Ergüden, E. (2020). *İşletmelerde Meydana Gelen Hile ve Suistimal Türleri*. Vergi Algi.

<https://vergialgi.com/isletmelerde-meydana-gelen-hile-ve-suiistimal-turleri>

Erden, B. (2020). *Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği*. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Erdem, Z. (2014). *Hile Denetimi ve İç Kontrol İlişkisi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Erol, S. (2016). *Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar*. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Fidan, M. ve Ceylan, E. (2020). *Muhasebe Meslek Mensuplarını Muhasebe Hilelerini Yönlendiren Faktörlerin Hile Üçgeni Kapsamında Değerlendirilmesi*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(10), 417-434.

Gökçen, G. ve Tipi, O. (2019). *İşletmelerde Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontroller ve BİST İmalat Sektöründe Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 41(1), 145-169.

Haftacı, V. (2018). *Muhasebe Denetimi* (5. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

<https://sozluk.gov.tr>

<https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/standartlar%20ve%20ilke%20kararları/KAMUOYU%20GÖRĞŞÜNE%20AÇILAN%20STANDARTLAR/AAOIFI%20Denetim%20Standardı%205.pdf>

CNNTÜRK, (2022). *İdeoloji Ne Demek, TDK Sözlük Anlamı Nedir? İdeolojik Neye Denir?* <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/ideoloji-ne-demek-tdk-sozluk-anlami-nedir-ideolojik-neye-denir>

https://www.kolayaof.com/ornek_ozet/İŞL401U.pdf

Dünya Gazetesi, (2014). *LİBOR Skandalında 6 Banka Uzlaşma Arayışında* <https://www.dunya.com/dunya/libor-skandalinda-6-banka-uzlasma-arayisinda-haberi-258496>

Polansek, T. ve Saphir, A. (2013). *Peregrine Financial Fraud Loss Tops \$215 Million, U.S. Says* <https://www.reuters.com/article/us-peregrine-fraud-sentencing-idUSBRE90L0WA20130122>

Vikipedia, (2022). *Volkswagen Emisyon Skandalı*

https://tr.wikipedia.org/wiki/Volkswagen_emisyon_skandalı

NTV, (2015). *FIFA'ya Yolsuzluk Baskını* <https://www.ntv.com.tr/spor/fifaya-yolsuzluk-baskini,UfeDQRRINE-edLSGmWsTyg>

Zengin, D. (2020). *Goldman Sachs '1MDB' Yolsuzluğu Soruşturmaları İçin 2,9 Milyar Dolar Ödeyecek*. Anadolu Ajansı.

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/goldman-sachs-1mdb-yolsuzlugu-sorusturmaları-icin-2-9-milyar-dolar-odeyecek/2015852>

Search Sanctions, (2022). *Danske Bank, Uluslararası Kara Para Aklama Nedeniyle 470 Milyon Avro Para Cezası Aldı*.

<https://tr.linkedin.com/pulse/danske-bank-uluslararası-kara-para-aklama-nedeniyle-470-#:~:text=Danimarka%27nın%20en%20büyük%20bankası,milyar%20kron%20para%20cezası%20verdi>.

Habertürk, (2017). *Steinhoff, Skandal Ve Moody's Kararı Sonrası Yüzde 88 Eridi*.

<https://m.haberturk.com/steinhoff-skandal-ve-moody-s-karari-sonrasi-tukenmek-uzere-1746942-ekonomi>

Cavlak, H. (2020). *Parlayan Yıldızdan Ulusal Utanca: Wirecard AG Vak'ası*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü, pp.103-131.

https://www.researchgate.net/figure/Wirecard-AG-Kurulustan-Muhasebe-Skandalina-Giden-Suerec-01_fig2_347438105

10 Milyar Dolarlık Fon Battı, Piyasa Karıştı. (2021).

<https://www.patronlardunyasi.com/yazdir.asp?haberid=248506>

Huber, D. (2017). *Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle*. Journal of Theoretical Accounting Research, s.28-48.

- İnce, S. (2022). *Bağımsız Denetim Standartlarının Denetim Sürecine Etkileri ve Türkiye’deki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.
- Jafarlı, R. (2019). *İşletmelerde Hile Riski Farkındalığı: Ampirik Analiz*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Jafarova, S. (2009). *İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri Ve Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karacan, S. ve Uygun, R. (2016). *Denetim ve Raporlama* (2. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kargın, E. (2021). *Bağımsız Denetimde Kanıt Kavramının Denetçi Görüşüne Etkisi: BİST’te Bir Uygulama*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karausta, T. (2013). *Mesleki Hile Adli Denetim ve Türkiye’de Adli Denetim Mesleğinin Gerekliği Üzerine Bir Araştırma*. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Küçük, İ. (2008). *Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, P. (2022). *UBS Skandalı*. Ş. Babuşçu ve A. Hazar (Ed.), *Finansal Skandallar* (101-113). Ankara: Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim Yayıncılık Ltd. Şti.
- Kayakıran, D. ve Doğan, S. (2017). *İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi*. Maliye ve Finans Yazıları, (108), 167-188.
- Kazan, G. (2021). *Hile Üçgeni, Hile Elması ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerini İlişkin Teorilere Kavramsal Bakış*. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 62, 245-258.
- Kiracı, M.(2005). *Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 14, 103-126.
- Korkmaz, B. (2022). *Muhasebe Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Sürekli Denetim: BİST İmalat Endeksi Üzerine Bir Araştırma*. Karabük Üniversitesi, Karabük.

- Köseoğlu, İ. (2023). *Türkiye’de İç Denetim ve İç Denetimin Bakanlık Teşkilatlarında Uygulanmasına Yönelik Bir Alan Araştırması*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Kranacher, M.-J. and Riley, R. (2020). *Forensic Accounting and Fraud Examination*. Wiley.
- Mengi, B. (2013). *Satıcı Hileleri*. Muhasebe ve Denetime Bakış. 39, 125-140.
- Meriç, A. (2020). *Muhasebe Öğrencilerinin Hile Algısı: Kayseri Üniversitesi Örneği*. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1).
- Özçelik, H., Aracı, Ö. N. ve Keskin, S. (2017). *Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(29), 197-214.
- Özkul, F. ve Özdemir, Z. (2013). *Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. 10(40), 75-89.
- Öztürk, S. (2015). *Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Kontrol Öz Değerlendirmenin Rolü ve Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Pamukçu, A. (2000). *Muhasebe Hata ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pazarçeviren, S., Y. (2005). *Adli Muhasebecilik Mesleği*. KÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2): 1-19.
- Rasgen, M. (2016). *Hile Denetiminde Benford Yasası’nın Kullanılmasına İlişkin Bir Uygulama*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Rodoplu, B. (2020). *Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İncelenmesi*. Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Sağır, M. (2022). *Hilenin Önlenmesinde İç Kontrol Rolünün İncelenmesi: Gaziantep İli Örneği*. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

- Sayın, K. (2018). *Kurumsal Skandal, Strateji ve Performans İlişkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(31), 275-296.
- Sünnetci, N., K. (2020). *Etiğin Muhasebe Mesleği Açısından Önemi: Olympus Skandalı Vaka Analizi*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, M. ve Yılmaz, C. (2018). *Eski Fakat Güncel Bir Sorun: Panama Belgeleri ve Vergi Cennetleri*. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar (640), 101-118.
- Vardar, M., K. (2019). *Hilenin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılması: Muhasebe Meslek Mensuplarının Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Vona, W.L. (2012). *Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program*, US: Wiley.
- Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay, Y. ve Kocamaz, H. *Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri*. İİBF Dergisi.
- Yardımcıoğlu, M. ve Ada, Ş. (2013). *Kronolojik Bir Sırayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 3 (1) , 43-55.
- Yılmaz, T. (2021). *Muhasebe Hata ve Hilelerinin Oluşmasına Yönelik Meslek Mensuplarının Algılarının Değerlendirilmesi*. Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Yivli, M. (2021). *İç Denetçilerin Suistimal ve Suistimal Riski Karşısında Görev Yetki ve Sorumluluklarının İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Ankara.